

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Richardi Arsdekin Soc. Iesu S. Theol. Professoris
Theologia Tripartita Sive Resolutiones Polemicæ,
Speculativæ, Practicæ, Controversiarum, & Quæstionum,
etiam recentissimarum, quæ in Schola, & ...**

Missionarijs, & alijs animarum Curatoribus, & Theol. studiosis solerter
accommodatæ ...

Complectens copiosè Resolutiones Theologicas, etiam modernas, ad
praxim accommodatas

Archdekin, Richard

Antverpiæ, 1682

Tractatus Quintus De Præceptis Et Peccatis. Principia quædam
præmittenda.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40873

TRACTATUS QUINTUS
 DE
 PRÆCEPTIS
 ET
 PECCATIS.

Principia quædam præmittenda.

Præceptum & Peccatum sunt inter se correlativa : omne enim peccatum opponitur alicui præcepto, aut juris naturæ, aut juris divini, aut juris humani. Ut transgressio alicujus præcepti censeatur esse peccatum Theologicum, aut dignum pænâ ignis æterni debet peccanti inesse aliqua Dei notitia : quia sine hac non contrahitur malitia illa infinita, quæ oritur ex eo, quod violatio legis sit contra Legislatorem, qui cognoscitur esse dignitatis infinitæ. De modo quo lex aut præceptum directè, aut indirectè violatur ; & quando peccata censeantur inter se specie, aut numero distincta, dictum est supra p. 3. tract. 1. princ. 15. & tract. 3. cap. 2. Ut verò reliqua breviter explicentur.

Dico primò ; Præceptum in genere est recta agendorum aut omittendorum ratio. Habet enim se Præceptum per modum regulæ rectæ, à qua dum actiones humanæ per excessum aut defectum

426 Pars 3. tract. 5. De Principia præmittenda.
defectum declinant, peccatum admittitur.

Dividitur primò in *Affirmativum*, quod bonum præcipit, & *Negativum*, quod malum prohibet. Differentia utriusque notanda est, quod præceptum affirmativum obliget quidem semper, sed non pro quovis tempore, v. g. Honorandos esse parentes, semper quidem, sed suo tempore quando res requirit. Negativum verò obliget semper, & pro omni tempore, v. g. non esse furandum, non mœchandum, non occidendum, &c.

Dividitur secundò in præceptum naturale, & positivum. Præceptum *naturale* est dictamen nostræ rationis quo per lumen ab authore naturæ nobis inditum statuimus quid agendum, quid vitandum sit: Quale est, Deum esse colendum: Quod tibi non vis fieri, alteri non esse faciendum: & talia sunt omnia præcepta Decalogi, si diei Sabbathi cultum excipias.

Præceptum *juris positivum* est, quod liberè Dei, aut hominum voluntate & auctoritate constitutum est, ut præceptum Baptismi à Christo, aut jejuniij ab Ecclesia indicti.

Quomodo præceptum aut lex obliget conscientiam concurrente aliquâ ignorantia, metu, dubio, opinione probabili &c. supra part. 3. tract. 1. princ. 13. sub initium tradidimus.

Dico secundò, Peccati malitia formalis in voluntaria præcepti trasgressione consistit. Quia malitia formalis peccati sita est in eo, quod voluntas humana Deo subdita liberè recedat à recta norma voluntatis divinæ sibi præipientis aliquid agendum vel omittendum. Ad hanc autem libertatem præter actum voluntatis, requiritur advertentia intellectus, quâ homo cognoscat deformitatem moralem, quæ consistit in recessu
iux

suæ actionis aut omissionis à recta agendi lege & norma à Deo sibi constituta, quando poterat actionem ponere vel omittere.

Hinc profluit prima peccati divisio, in Commissionem & Omissionem. Peccatum *commissionis* rectè definit S. Aug. lib. 22. contra Faust. c. 27. Dictum; factum, vel concupitum contra legem æternam: quo indicatur secunda divisio, in peccata cordis, oris, & operis; peccata *cordis* dicuntur quæ solâ voluntate complentur, ut odium Dei, invidia &c. oris & operis, sunt ea, quæ etiam in actum externum prodeunt. Peccatum *omissionis* est, quo voluntas prætermittit actum præceptum in sua potestate constitutum, sive actus sit internus, ut est ommissio fidei aut dilectionis erga Deum, sive externus, ut ommissio libera Sacri aut orationis præceptæ.

Tertiò dividitur peccatum in *mortale* quod amicitiam cum Deo dissolvit, & peccatorem constituit reum pænæ æternæ: & *veniale* quod nec Deus inimicus redditur, neque supplicij æterni reatus incurritur: quia etsi peccatum veniale sit offensa Dei, non est tamen contra ipsius legem graviter præcipientem, & sub interminatione amicitiae dissolvendæ.

Ut in violatione præcepti mortale à veniali discernatur, consideranda est primò materia, quæ præcipitur aut prohibetur, quæ censetur gravis, si sit necessaria ad charitatem Dei, aut proximi conservandam. Secundò, positâ gravitate materiae ad mortale requiritur perfecta deliberatio & plenus voluntatis consensus, quorum defectu fieri potest, ut circa materiam gravem peccatum leve admittatur. Quæ fusius explicantur sup. a tract. 1. ad Princ. 15. Tertiò, notanda sunt quædam, quæ ex genere suo sunt mor-

428 *Pars 3. tract. 5. cap. 1. De primo*
mortalia, qualia sunt plerunque quæ contra vir-
tutes Theologicas, Fidem, Spem, & Charitatem
directè committuntur. Hinc infidelitas, despe-
ratio, odium Dei, semper sunt mortalia, si adsit
plena rationis advertentia.

Postremò, hic addo oportunè pro salute ani-
marum, Principium nunquam satis notandum,
traditum à Doctore Angelico D. Thoma, Quod-
libeto 9. art. 15. *Omnis quæstio in qua de peccato mor-
tali quaritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè
determinatur.* Si enim quis vel in uno casu tali
supra præceptum obliget, periculum est ne cen-
tenas animas contra agentes, sine causa in in-
teritum adducat, ut consideranti manifestum
est.

CAPUT PRIMUM,

*De spectantibus ad primum Decalogi Præceptum,
Ego sum Dominus Deus tuus &c.*

§. I.

De præcepto Charitatis Dei, & Proximi.

Duo dari præcepta Charitatis, Dei, & proxi-
mi, patet ex Deuter. cap. 6. & apud Mat-
thæum cap. 22. & Luc. c. 10. *Diliges Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, &
ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: proximum
autem sicut teipsum.*

Itaque præceptum charitatis requirit, ut Deum
diligamus super omnia, id est, magis quam om-
nes res creatas. Sed hoc intelligi debet, secun-
dum majorem æstimationem, sive appretiatio-
nem

nem Dei, divinæque amicitiae : non secundum majorem amoris intensionem. Quamvis enim deceat, & ad majorem Charitatis perfectionem spectet, ut summum bonum intensius & vehementius amemus, quàm alia bona creata, id tamen in praecepto dilectionis Dei non continetur : uti cum communi docet *Gabriel, Navarrus, Toletus, Valentia, Sanchez 2. moral. cap. 3 §. Suarez p. 3. tr. 4. disp. 4. sect. 4. n. 7.* Atque ita fieri potest sine culpa, ut aliquis tenerius atque intensius amet liberos, uxorem, vel amicum, quàm Creatorem, sic tamen ut animo paratus sit, creaturam illam potius deserere, ejusque amicitiam dissolvere, quàm ut cum Deo amicitiam infringat.

Contra legem Charitatis delinquit qui Deum diligit propter mercedem vitae aeternae tanquam finem absolutè principalem, & causam propriè finalem. Nam hic amor inordinatus est, qui statuit amorem Dei, qui est finis ultimus & principalis, tanquam medium ut merces acquiratur, quæ finis positivè ultimus esse non potest. Licitum tamen & ordinatum est diligere Deum propter mercedem vitae aeternae, tanquam finem minus principalem, & causam ad Dei amorem impellentem : Sicut dicitur in psalmo 118. *Inclinavi cor meum ad faciendum justificationes tuas in aeternum, propter retributionem.*

Esti verum sit cum *S. Augustino lib. de perfect. justitia, resp. ad 16.* Præceptum de diligendo Deo ex toto corde &c. secundum perfectionem simpliciter dictam, non posse in hac vita impleri : potest tamen ita perfectè impleri sicut ad viatorem pertinet. Ratio prioris partis est, quia diligendi perfectio simpliciter dicta consistit in continua actuali unione voluntatis cum Deo, & omnium actionum in ipsum relatione ; talis autem

tem

430 Pars 3. tract. 3. cap. 1. De primo
tem dilectio in impedimentis hujus vitæ mortali-
lis haberi non potest, sed tantum in statu beato
vitæ futuræ. Patet secunda pars, epist. 1. S. Jo-
annis c. 2. *Qui servat verbum ejus, verè in hoc Charitas Dei perfecta est.* In hoc enim consistit perfecta
Charitas hujus vitæ, ut homo viator finem suum
cognoscat, eumque rebus omnibus appreciative
anteponat: & impedimenta salutis, quæ sunt
peccata, à se removerè studeat: & in dies ad
Charitatis perfectionem pervenire conetur.

Quamvis agnoscendum non videatur præcep-
tum de singulis actionibus deliberatis ex motivo
Charitatis in Deum referendis, uti ostensum est
supra part. 3. tract. 1. *quest. 21. §. 2. in fine.* Satis ta-
men recepta est sententia quæ docet, nullum o-
pus hominis justitiam esse gloriæ æternæ,
aut augmenti justitiæ, nisi aliquo modo vel
eliciatur à Charitate, vel ab eadem imperetur,
sive ad fiat per præsentem Charitatis actum, sive
per præteritum, quod est, opus virtute in Deum
referri. Ut si proposuisti pecuniam pauperibus
propter Deum erogare, etsi postea, nihil de eo
cogitans, vi istius propositi pecuniam pauperi
largiaris. Quia hic motus liberæ voluntatis in
supremum & ultimum finem est maximè pro-
portionatus gloriæ æternæ, & illius incremento:
uti docet D. Thomas 1. 2. q. 114. a. 4. quem se-
quitur cum alijs Durandus, Bonaventura, Pala-
danus Bellarminus lib. 5. de justitie. cap. 15. ubi hanc
sententiam alijs præfert. Alia est opinio Soti lib.
3. de nat. & gratia cap. 4. Valentia, Barth. Medina
&c. qui docent, quod primus actus Charitatis
quo homo se, & sua opera consequentia refert
in Deum ut summum bonum, & ultimum suum
finem supernaturalem, sufficiat ut sequentibus
operibus in gratia Dei factis vim merendi tri-
buat,

buat, quamvis ab eo actu nec elicitive nec imperative procedant. Censent denique alij hominem justum quibuscunque bonis operibus mereri gratiæ, & gloriæ augmentum, modò procedant ex motivo aliquo supernaturali, ut fidei, aut Spei theologicæ, etsi nullus præcesserit actus Charitatis. Hanc sententiam tradit Suarez de Fide *disp. 6. c. 7. n. 16.* alijq; qui eã omnino probabilem judicant, quamvis prima sit securior & perfectior: adeoq; ad illam omnino connitendū, cum probabilitas, sive bona fides in hac materia non possit sufficere ad meritū, si forte Deus jam decreverit ad illud talem Charitatem requirere.

Sed quæstio difficilis est. Quonam tempore obliget præceptum affirmativum de Deo ex toto corde, sive super omnia diligendo? Respondeo, Primò obligare, quando hominum usum rationis adeptus, Deum tanquam ultimam finem supernaturalem per lumen Fidei sufficienter cognovit, ut longo tempore non differat Deum voluntate complecti, & omnia sua opera in eum referre. Tempus autem illud moraliter æstimandum est, ut non sit mora notabilis quæ possit negligentiam arguere, postquam hoc dilectionis præceptum homini occurrit, aut propositum fuit. De quo parentes, & alij animarum curatores debent suos pueros, ac rudes admonere. Ratio præcepti pro hoc tempore est, Quia ad officium hominis viatoris pertinet ut non multum differat hoc quasi tributum persolvere suo Creatori, ad illum tanquam finem suum ultimum se convertendo, cumque rebus omnibus creatis præferendo: præsertim cum impletio hujus præcepti prærequiratur etiam tanquam necessarium principium, ut serventur leges naturæ in Decalogo contentæ; neque sine illa dispositio ne

positione iustitia in Baptismo accepta possit longo tempore conservari : neque per bona opera iustitiæ augmentum , & gloria obtineri. Et in hoc consentit D. Thomas 1. 2. q. 89. a. 6. Sotus, Bannez Valencia hic *disp. 3. q. 19. p. 1. c. 1.*

2. Obligat hoc præceptum in reliquo decursu vitæ quoties tenemur justificari, neque suppetit Sacramentum aut alia via quâ possimus iustitiam adipisci. Patet, quia cum supponatur casus quo tenemur justificari, clarum est nos obligari ad medium illud unicum quo possimus justificationis præceptum adimplere.

3. Ad Charitatis actum obligamur, quoties ingruente gravi tentatione advertimus periculum impendere, ne v. g. in odium Dei labamur, nisi contrarium divini amoris actum eliciamus. Quia sicut tenemur velle evadere illud periculum, tenemur etiam adhibere medium sine quo nos lapsuros judicamus.

4. Tenemur etiam in articulo, sive præsentis periculo mortis conari ad eliciendum actum perfectæ Charitatis sive contritionis in qua illa involuitur. Quia cum ab illo articulo dependeat summi momenti salus æterna, debemus quærere omnem securitatem nobis moraliter possibilem, cum ad justificationem per Sacramenta, & alia media aliquid forte obicis subesse potuerit, ut plures docent.

Sed, an hæc tempora ad implendam Charitatis præceptum omnibus sufficiant, & in vita præsertim plurium annorum, in quibus prædictæ occasiones præcepti adimplendi non occurrerunt? Respondeo, Tali casu tempora illa non sufficere: quamvis fatear admodum difficile esse hic certum tempus determinare, cum viri doctissimi in eo designando parùm conveniant.

5. Dico

7. Dico igitur ulterius, Valdè consentaneum videri, ut teneatur homo adultus saltem singulis annis actum Charitatis elicere ex vi hujus primi præcepti. Dixi, saltem singulis annis: nolo enim determinare an sæpius teneatur. Ratio congrua quæ hoc suadeat videtur esse, primò, quod appareat à ratione alienum, ut creatura rationalis quæ toto anno fruitur tantis Dei beneficijs tam naturalibus, quàm supernaturalibus, cum spe hereditatis æternæ, tanto tempore negligat Deo persolvere hoc annuum Charitatis tributum, quod novit illi præ omnibus actibus esse acceptissimum, & ab eo primariò præceptum, & toties inculcatum, etsi persolvendi tempore non expresserit. Sicut rationi maximè dissonum judicamus, si filius per integrum annum negligat optimo & benefico parenti efficacem interni amoris & obsequij affectum exhibere: multòque magis si parens præciperet ut id aliquando præstaret. 2. Quia cum hic Amor debeat esse præcipua Regula, & principium necessarium nostrarum actionum quibus ad finem ultimum dirigamur, satis docemur illum ultra anni decursum non esse differendum, ne hoc principio tam potenti, tam diuturno tempore destituti assiduis corruptæ naturæ insultibus succumbamus. 3. Quia Deus per Ecclesiam plerumque præcepta ad dictum finem constituta ultra anni spatium differre non solet, uti patet in præcepto sumendi Eucharistiam, & confitendi mortalia, quæ singulis annis alligari voluit.

Cæterum de tempore hujus præcepti explendi quedam nunc habemus salubriter declarata in Decreto Innocentij XI. proferibente propositionem 5. 6. 7. hoc tenore: *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei, semel tantum in vita eliceret.*

Tom. II.

T

697a

condemnare non audemus. Probabile est, ne singulis quidem rigore quinquennijs per se obligare præceptum Charitatis erga Deum. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

Secundum Charitatis præceptum, Diliges proximum tuum sicut teipsum, non importat æqualitatem amoris, sed similitudinem, ut sicut nobis cupimus bona tam spiritualia, quam corporalia, ita & proximo ea velimus, quamvis non æquali rursura. Per proximum autem intelligitur omnis creatura rationalis, etiam animæ in Purgatorio, non autem dæmones, aut homines damnati.

Ordo Charitatis servandus erga proximos hic præscribitur: primò, qui melior est, sive Deo gratior, magis diligendus & honorandus est, quàm qui minus bonus, aut Deo gratus. Et hoc modo magis diligere debet vir Sanctus, quàm patrem improbum. Quia ille redditur dignior amore propter majorem conjunctionem cum primario objecto Charitatis, quod est Deus. Magis etiam ob conjunctionem nobiscum diligendi sunt parentes, quàm filij, vel conjux, & magis benefactores, quàm alij quibus beneficimus.

In bonis pertinentibus ad vitam corporalem, succurrendum est ante ceteros, primò uxori, quia hæc cum viro caro una reputatur. 2. Filijs. 3. Parentibus, & patri ante matrem. 4. Fratribus, sororibus, & deinde propinquis, domesticis, & familiaribus. Excipe, quod in extrema necessitate parentes sint præferendi etiã uxori, & liberis, quia parentibus vitæ nostræ originem debemus.

Quoad dilectionem inimici, quilibet homo privatus ex præcepto tenetur proximo etiam inimico communia Charitatis signa, & beneficia exhibere: specialia verò tantum ex consilio, nisi

nisi forte ratio obligationis aliunde accederet, v. g. ex scandalo quod timeretur in aliquibus circumstantijs, si inimico particularia ista signa non exhiberentur. Ratio est, quia communia ista signa inimico præ cæteris denegare, vindicta est quædam injuriæ, quam non licet privato per se exercere. Unde etiam cum D. Thoma plures censent mortale esse ex genere suo (scilicet alijs circumstantijs) si quis assuetus vicinos omnes, aut domesticos obvios salutare, solum inimicum, quia talis est, sponte insalutatum præmitteret.

In quali necessitate, & ex quibus bonis teneatur aliquis proximo subvenire, deduxi supra *part. 3. tract. 1. quest. 6.*

Sed questio ulterior est, An præter actus externos, teneamur etiam proximos actu amoris interno diligere? Respondeo affirmativè: amorem proximi internum requiri docet Guil. Herinx *par. 3. disp. 11. n. 61. his verbis*: Primum est, non malè velle, nec malè facere proximo: Secundum, *bene velle ei, & bene facere*, ubi necessitas, & circumstantiarum ratio id requirit &c. Et ex Societate Castropalaus *p. 1. tr. 6. de char. dist. 1. p. 5.* citans D. Thomam, Suarez, Loream, Kominck; quibus adde Toletum, Turrianum, Molinam, Becanum, Ariagam, Tannerum, & plures alios. Quamvis aliqui non requisierint semper amorem illum internum & formalem, quem vocant specialem, sive ex motivo distincto à quavis alia virtute, scilicet dilectionis Dei propter quem proximus amatur, & ab eo amore formali qui elicitur quando amor internus proximi necessarius est ad aliqua opera debita exhibenda. Ratio autem cur amor proximi internus & formalis requiratur hæc esse potest. 1. Quia

T 2

primo

436 Pars 3. tract. 5. cap. 1. De primo
primo præcepto satisfieri debet per amorem Dei
formalem. Atqui Scriptura dicit, huic simile esse
secundū præceptū de dilectione proximi. Ergo
etiā ut huic satisfiat requiritur amor proximi in-
ternus & formalis. 2. Obsequia externa quæ
debent proximo ex præcepto exhiberi sunt plu-
rima, & sæpe admodum ardua, ut quæ sunt ini-
mico, & aliquando cum periculo vitæ conjunc-
ta, ut in Baptismo pueri peste infecti. Ut autem
illa debitè & constanter præstari valeant, ne-
cessarius est ille internus animi affectus, quo ho-
mo impellatur ad difficultates illas superandas :
obsequia enim quæ sine amore exercentur vix
diuturna, & satis efficacia esse solent. Amor e-
nim istius est naturæ, ut etiam maximè ardua fa-
cilitet, ut argutè S. Augustinus : Ubi amatur,
vel non laboratur, vel labor ipse amatur. His
accedit Decretum Innocentij XI. necessitatem
hanc propositionem 10. & 11. *Non tenemur proximi
diligere actū interno & formali. Præcepto proximum
diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

§. 2.

Peccata quæ primo Decalogi præcepto prohibentur.

1. **P**rohibetur hoc Præcepto omnis *superstitio*,
quæ est vitium inclinans ad indebitum
Dei cultum : nempe quando alicui creature
præstatur cultus, qui non debetur, vel ipsi Deo
alio quàm deccat modo exhibetur.
2. Quatuor sunt species superstitionis. Primò
Idololatria, quando alteri quàm Deo divinus
cultus tribuitur. Secundò, Divinatio, quæ est
rerum occultarum aut futurarum cognitio, quæ
vii

viâ humanâ haberi nequit, sed dæmonis auxilio inquiritur: cujus variæ sunt species pro varijs modis quibus illa notitia comparatur, per certas figuras, somnia, aquam, astra, inspectiones avium, sortilegia, &c. Tertio, Indebitus Dei cultus, ut si quis jam vellet offerre sacrificia veteris legis. Quarto, Vana observantia, ut si quis velit ex certo præcisè numero verborum, vel ex herba in terram defossa, vel ex nodo cinguli aliquod vulnus, aut morbum curare. Cùm enim huiusmodi causæ ex sua natura nullam habeant virtutem ad procurandum tales effectus, signum est illos causari operâ dæmonis, qui ex tacito pacto talibus signis in opem advocatur.

3. Ex quibus patet graviter illos peccare, qui contra vulnera aut morbos circumferunt quosdam schedulas, linum, aut lanam, aut pilos animalium, aut alia huiusmodi, in quibus constat nullam esse naturalem virtutem contra istiusmodi effectus. Multò magis qui ponunt talia signa ut alijs nocèant, ut solent venefici. Non peccant autem quando adhibent aliquas herbas, aut res alias, in quibus viri prudentes iudicant, posse subesse aliquam virtutem naturalem ad procurandum illos effectus, pro quibus assumuntur.

4. Peccatum quoque grave incurrunt qui ex Astris, aut tempore quo quis natus est, aut lineamentis manus aut faciei, futuros eventus qui ab hominum libertate pendent certâ scientiâ se cognoscere profitentur, ut est status vitæ futurus, Matrimonium fortunatum vel infaustum, mors violenta, suspendium, & alia huiusmodi. Si tamen ex influxu astrorum unâ cum hominis indole, ingenio, moribus, aliquis per solam conjecturam asserat talem fore v. g. militem, aut

Clericum, aut Episcopum, poterit ea divinatio
omni culpâ vacare. Quia Astra & indoles ho-
minis potest habere vim inclinandi voluntatem
humanam ad certum statum, aut eventum, non
tamen illi necessitatem inferendi.

5. Superstitio est, observare quosdam dies fau-
stos, & alios quasi infastos. Exempla hujus sunt,
nolle opus incipere die Martis, credendo id esse
infortunatum: nolle die Veneris ungues præ-
scindere, aut die Sabbathi nere: servare ova
exclusa die Parasceves ad extinguendum inceh-
dium: in festo S. Antonij jumenta per ejus tem-
plum novies circumducere. Superstitione quo-
que non caret orationes etiam sacras certo tan-
tùm verborum numero recitare, aut Scriptas ge-
stare, quæ credantur habere in se vim præfer-
vandi à vulnere aut alia violentia.

Item, in lusu mutare situm corporis, aut pedes
complicare ad avertendum in ludendo infortu-
nium: aut ex certa gallinæ crocitate more
galli, credere malum aliquod imminere. Hæc
enim & similia, quæ nullam habent cum tali ef-
fectu connexionem, si quis certò credat, eam
virtutem habere, & illis ad vitæ directionem fre-
quenter utatur, graviolem noxam admittit:
quia periculo se exponit ne à dæmone decipia-
tur, qui se talibus signis vanis & inutilibus fre-
quenter immiscet. Quod si quis ea tantùm levi-
ter, aut semel, iterumve observet, veniale tan-
tùm peccatum admittere docet *Sanck. in præc. l. 1.
c. 40. n. 20. Tambur. l. 2. c. 6. §. 1. n. 27.*

6. Sed quaritur, An judicandus sit superstitio-
nem admittere, qui adhibet aliquam causam ad
effectum de quo, re examinatâ, dubitat an possit
naturaliter à tali causâ procedere, v. g. adhibet
oleum aut herbam ad ferrum aut aliud corpus
præ-

praesens, quâ experitur hominis absentis vulnus
aut agritudinem in aliqua distantia curari?

7. Respondent aliqui generaliter: Quoties
istiusmodi causa non cognoscitur habere vires
ad talem effectum, semper esse superstitiosum,
illum à tali causa expectare. Non videtur tamen
hac regula pro certâ habenda. Multa enim sunt
in rebus naturalibus quorum virtus nobis latet
ignota, ut quo modo vi magneticâ ferrum tra-
hatur, aut acus nautica magnete attracta ad stel-
lam polarem sese convertat. Et sanè S. August.
lib. 14. de Civit. c. 24. varia recenset, quæ aliquis
virtutis causarum naturalium ignarus facile dae-
moni adscriberet: inter hæc adducit hominem
nomine *Resstitutum*, qui, quando volebat, ita alie-
nabatur à sensibus, ut etiam ignem sibi admotum
non sentiret: & alium, qui sudare solitus erat,
quoties ipsi placebat, solâ voluntate sudorem
provocare; & plures, qui pro libitu poterant
ubertim lachrymas profunderere. Novi & ego vi-
rum religiosum facundè eruditum, qui affirmavit
se posse solo voluntatis imperio ita retrahere
spiritus celebrandæ visioni necessarios, ut apertis
oculis non videret.

8. Potior itaque apparet resolutio *Sanch. hic*
cap. 6. num. 44. in tali dubio, cæteris paribus,
praesumendum esse potiùs pro natura, quàm pro
dæmone, quoties non occurrunt aliqua signa
immixtæ superstitionis, ut sunt verba quædam
incognita, aut vanus aliquis numerus rerum, quæ
ad talem effectum non possunt pertinere: cum
enim ipsa natura sit in possessione operandi res
mirabiles, in dubio videtur illi effectus potiùs
attribuendus. Aliud est quando à viris pruden-
tibus judicatur absoluta esse impropertio inter
causam & istiusmodi effectum; qualis videtur
esse

esse in oleo, aut herba respectu ægri aut vuln-
erati magno loci intervallo distantis.

9. Quæstio gravis est, An, quando constat jam
positum esse maleficium, licitum sit illud tollere
per aliud maleficium? Ut, si puer maleficio in-
fectus sit, possit parens accedere maleficium pro
remedio maleficij?

Respondetur cum distinctione. Primò, lici-
tum est tollere maleficium per destructionem
signorum, quæ alicubi posita sunt ut demon
alicui noceat, modò ad hæc destruenda novum
maleficium non adhibeatur. *Navar. ac plures alij.*

Secundò, Si maleficus possit aliquo modo lici-
to maleficium tollere, non est peccatum eum
prece, aut etiam pretio inducere, ut maleficium
auferat, etiamsi credatur ex sua malitia per no-
vum maleficium id facturum. Quia, cum suppo-
natur posse viâ legitimâ id præstare, habeo gra-
vem & justam causam id postulandi, ipsius au-
tem malitiæ imputandum est, si modo illicito
maleficium auferat: sicut licitum est petere mu-
tuum ab usurario, etsi sciam illum usuras illicitè
exacturum, cum potuerit mutuuum licito modo
concedere. *Lugo, Dian. Less. Sanch. l. 7. de Matrid. 95. n. 11.*

Tertiò, Nunquam licitum est efficere, ut ma-
leficium novo maleficio tollatur. Quia hoc ef-
fer directè inducere in peccatum, & actum in-
trinsecè malum: Scripturâ etiam apertè prohi-
bente *Levit. 19. Non declinetis ad magos, nec ab Aro-
lis aliquid sciscitemini.*

10. Debet autem Confessarius, antequam hu-
jusmodi maleficos, sacrilegos, aut magos absol-
vat, eos monere & inducere, primò, ut pactum
sive expressum sive implicitum, quod habent
cum dæmone, seriò abjurent. Secundò, ut suas
sche-

schedulas, ligaturas, libros, aliaque impiæ artis instrumenta comburant. Si autem chirographum aliquod dæmoni tradiderint, non est absolute necessarium, ut recipiatur, quia pactum illud per penitentiam dissolvitur. Tertiò, ut promittant efficaciter quantum poterunt damna alijs illata refarcire.

CAPUT II.

De pertinentibus ad secundum Præceptum.

Non assumes nomen Domini &c.

§. I. De Blasphemia.

1. **B**lasphemia est maledictio sive contumelia in Deum: ut si quis Deum vocet tyrannum, aut injustum, aut dicat se aliquid Deo invito facturum. Blasphemia non admittit parvitatem materiæ, sed semper est peccatum mortale, quoties liberè profertur.

2. Peccatum blasphemix est etiam in Sanctos, aut res sacras contumeliam dicere, si profertur in Sanctos, ut Sancti sunt. Non enim esset grave peccatum dicere de aliquo Sancto, quod fuerit ignobilis, furor, indoctus, &c.

3. Si quis in iracundia, indignando non Deo, sed homini, nominet Sacramenta, vulnera Christi, & similia sine aliorum scandalo, non erit illa blasphemia, sed vana usurpatio sacri Nominis, & facile potest esse tantum veniale, ut docet *Cajet. Sanch. &c.*

4. Maledicere vento & pluvix, quâ affligimur: aut diei & loco, in quo nati sumus: aut equis & jumentis, ut faciunt rustici aut aurigæ, si

sistat maledictio in sola creatura sic ut tantum ipsi malum imprecemur, non est per se lethale peccatum: si autem indignatio tendat contra Deum, aut contra creaturas illas, quatenus sunt instrumenta Dei, committitur grave peccatum: quod si optemus creaturas destrui cum gravi damno proximi, peccatum est contra charitatem.

5. Verba quae tantum dubie videntur sonare aliquem contumeliam contra Deum, & possunt facile in alio sensu accipi, non debent censeri verba blasphemia, si absit prava intentio. Quia verba in dubio non sunt accipienda, ut sonent delictum, non enim praesumitur delictum, nisi de eo constet *Bonac. Castrop. Tambur. lib. 2. c. 6. §. 4. n. 19.* Decet tamen a talibus verbis tanquam periculosis studiosè cavere.

6. Sed quæres primò. Quid censendum de parentibus aut alijs, qui sæpè suis liberis & amicis damnationem, & damnationem imprecantur?

Respondeo, non esse blasphemiam, sed diram imprecationem, quae plerumque ob subitam iram & inadvertentiam, ac defectum seriae voluntatis veniale peccatum non excedit, nam plerique, si interrogentur, dicent se nullo modo voluisse, ut malum illud alteri eveniret. *Bonac. Navar. Tol. Regin. Balhel. d. 25. n. 10.*

7. Quæres 2. Quid judicandum de illis, qui frequent ex prava consuetudine verba blasphemia inadvertenter proferunt? Quidam censent singulis vicibus mortaliter peccare. Alij tamen docent illos tantum peccasse in causa, dum consuetudinem illam cum advertentia contraherent, & nunc tantum peccare omissione diligentiae ad extirpandam consuetudinem vitiosè contractam, de qua à Confessario serio monendi sunt, etiam aliquando cum dilatore absol-

absolutionis, si aliter non appareat emendatio. Ita Diana *part. 3. tract. 5. resol. 65. & part. 10. tract. 14. resol. 13.* citans Suarez, & sex alios. Item Leonardus de juramento *disp. 5. quest. 18* cum alijs, quibus non apparet quomodo verba illa, sine ulla advertentia malitiae prolata, possint esse per se formalia peccata, magis quam eadem verba in somno, aut ebrietate prolata, cum hic & nunc dum proferuntur absit omnis notitia & advertentia malitiae, adedque desit tunc libertas illa quam ad merendum & demerendum omnes requirere debemus.

8. Pro blasphemia, in Confessione gravem in praegendam esse poenitentiam discrete statuit Conc. Lateran. & Trid. *Sess. 14. cap. 8.*

Olim in Iure Canonico *Cap. sancimus. de maledictis*, statutum est, ut si quis contra Deum, aut Sanctos publice blasphemaret, per Episcopum suum his poenis subijceretur; ut septem diebus Dominicis praeforibus Ecclesiae palam, dum aguntur Missarum solennia, existat, & ultimo die pallium & calceamenta non habeat, & sextris quibusque ferijs intra illud tempus in pane & aqua jejuret, &c. Nunc vero quoad praxim spectandae sunt constitutiones, & consuetudo pro puniendis blasphemis in varijs locis recepta, ut cum alijs advertit *Azor*, & *Castropalans disp. 2. paract. 2. §. 5* Viget autem in Hispania haec consuetudo, ut si homo ignobilis proferat blasphemias haereticas, producat in publicum cum galero papyraceo, collum ligatus fune, lingua legata palo, sine pallio, nudis pedibus, & flagellatus tandem mittitur in exilium. Ex quibus patet blasphemum non debere mirari, si saltem a suo Confessario non nihil severe tractetur.

§. 2. De Iuramento.

1. **I**uramentum est invocatio divini nominis in alicujus testimonium. Ac proinde iuramentum sanctè susceptum est actus patriæ : undè fit ut solum per Deum verum jurare liceat, qui solus est rerum omnium conscius, & infallibile testimonium perhibere potest.

2. Iuramentum aliud est *Affertorium*, quo confirmatur dictum de præsentis vel præteritis : aliud *Promissorium*, quo confirmatur promissum de opere futuro. In iuramento promissorio includitur etiam *affertorium* de voluntate rei faciendæ.

3. Iuramentum non est dicere : In mea fide, in mea conscientia, in fide Christiani, in fide Religiosi : æquivalent enim tantummodò his : ita est, verum est : neque Deus ut testis invocatur. Nisi per ea verba quis intendat jurare, nam & iuramentum ex intentione dependet.

Nec jurare per creaturam, iuramentum propriè est, v. g. per animam, per dexteram, &c. modò ad Deum non referas, sed tantum per eam, quantum potest, veritatem confirmare intendas, etsi tali testimonio abutens à peccato aliquo non excusetur.

De habentibus consuetudinem jurandi idem ferè dicendum quod supra de blasphemia, n. 7.

5. Mortale incurrit, qui jurat se facturum, quod credit se facere non posse. Item qui jurat falsum etiam sine animo jurandi : tum etiam qui jurat aliquid promittendo, sine animo promittendi. Quia ipsa forma iuramenti falsò suscepta est gravis in Deum irreverentia. *S. Thom. 2. 2. q. 97. a. 7. Less. Bonac. &c.* Peccat etiam gravi-

ter qui jurat rem dubiam tanquam certam.

Suar. Angel. Navarrus c. 12. n. 7.

6. Qui jurat facturum se aliquod opus levi-
ter malum, peccat plerumque tantum
venialiter; si verò id jurat sine animo
faciendi, peccat mortaliter. *Bonac. &c.*
Ratio prioris est, 1. quia sic jurans nullo modo
Deum adducit in testem falsi: Supponitur enim
habere animum committendi illud veniale,
quamvis exequi non teneatur, sed potius omit-
tere. 2. Juramentum illud non continet gra-
vem irreverentiam: quia etsi non sit apta jura-
menti materia, non est tamen graviter inepra,
quod patet, nam jurare se facturum rem merè
indifferentem est tantum veniale, eo quod sit
materia leviter non apta, uti satis constat: at-
qui materia venialis non excedit indifferentem
nisi excessu veniali: ergo illius ineptitudo sive
irreverentia in ordine ad juramentum est tan-
tum venialis. Quis facile censebit reum fieri
ignis aeterni, qui jurat se velle socio auriculam
vellere, aut dicturum illi verbulum injurio-
sum, aut ereptum obulum non redditurum,
quod novit venialiter malum. Sic etiam cen-
set Cajetanus in summa de juramento, Sylvester,
Sotus, Navarrus, Covar. Valentia, Suarez, Say-
rus, Fagundez, Bassæus, Azor, Leander plu-
res citans, & hoc longè probabilius affirmans,
de juramento disp. 7. quest. 37. Addidi tamen,
plerumque, quia possint in aliquo singulari ca-
su intervenire tam notabiles circumstantiæ, ut
irreverentiam gravem, vel etiam scandalum
arguere possint.

7. Rem levem in juramento promissam non
præstare, mortale non esse, v. g. servum aut
prolem non castigare, uti probabilius docet,
Sanch.

Sanch. Laym. Sylvester, Antoninus, Navarrus, Sotus, Contra Cajetanum in *summa ver. perjurium*, Toletum, Gabrielem, Tabienam *ver. juramentum*, Futnum, Valenciam, & Lessium de *just. lib. 2. cap. 42. dub. 5.* cuius ratio mihi magis solida videtur: quia ejusdem rationis est falsum reddere id quod Deus antea testatus est per juramentum promissorium, & facere ut Deus in praesenti falsum testetur uti fit in juramento assertorio, quod semper est grave. Nam quod veritas juramenti promissorii tantum fit futura pendens ab ipso jurante, non facit quo minus aequè teneatur efficere ut verum sit quod juravit se facturum: quamdiu saltem res promissa non remittitur, aut honesta manet, de quo infra. Certum verò hoc est, ut levissimum sit, quod vel negando, vel affirmando scienter juras falso, esse mortale.

8. Si quis se juret facturum, quod postmodum non decet, non tenetur. Nec si juravit alterius causâ, qui fieri non vult quod promissum est. Nisi simul ad honorem Dei jurasset: tunc enim videtur voti locum tenere. Et si hic etiam, ut volunt quidam, non teneatur, si ille cuius fieri interest, obligationem remittat; ut si quis ad Dei gloriam jurasset, se pauperulam certam in uxorem ducturum, eaque relaxet promissum.

9. Fraude inductus ad jurandum, quam si novisset non jurasset, non tenetur. At extortum vi juramentum de re non illicita obligat, nisi vel relaxetur, vel sit de Matrimonio ex metu, qui cadat in constantem virum, ad id obtinendum incusso.

10. Juramentum de re imprudenti, indifferenti, aut melioris boni impeditiva, non obligat.

ligat : quod postremum merito sic intelligunt nonnulli , nisi juratum sit in alterius favorem , v. g. ducere aliquam : non enim potes id postea omittere ob solum continentiae desiderium.

11. Jurans facere certo tempore , si non potest , tenetur postea , nisi ad solum illud tempus juramentum alligare voluerit.

12. Jurans non obligatur ad ea , de quibus si cogitasset , ea non intendisset in aliis quae promittebat includere , sed exclusisset : nec etiam obligatur , si id accidat , quod si fuisset juramenti tempore , pro temerario haberetur.

13. Si procurator ex speciali mandato tuo pro te juravit , teneris ejus juramento , *Leander , Sa , aliique.*

14. Juramentum de celando secreto , intelligitur , nisi alteri magis noceat secretum non aperiri.

15. Juramentum servandi omnia statuta , intelligitur si sint licita , & nisi abrogentur.

16. Civitatis juramentum , si pars major non servet , nec reliqui servare tenentur. Non enim pro tali casu praesumantur cives se obligasse.

17. Juramentum impuberis , patre contradicente irritatur. Potest etiam pater irritare tale juramentum filii , etsi speciem voti habeat , ut potest ipsa vota : sic & quisque indirectè juramenta subditi , de rebus sibi subjectis , si velit , irrita reddit.

18. Juramentum à se factum ad Dei gloriam potest quisque commutare , in rem apertè meliorem , non si factum sit homini. *Tolet. Sanch. aliique.*

19. Qui juravit non petere dispensationem
voti,

voti, vel juramenti, vel eâ non uti, poterit rem Superiori indicare, si sic ratio postulet, & si is dispensationem dederit, eam liberè acceptare. *Sylvester v. juramentum.*

20. Qui ex privilegio possunt dispensare in votis, vel ea commutare, non propterea idem possunt in juramentis. *Navar. cap. 27.*

21. Etsi Episcopus possit dispensare in juramentis Pontifici non reservatis, causa tamen proportionata requiritur, ut dispensatio sit valida. Non requiritur tamen illa in juramenti irritatione, ut hæc fiat validè, sed tantùm ut fiat licitè.

Quæstio sat difficilis est, An qui juravit redire ad carcerem, quo injustè detinetur, obligetur ad reditum, si subsit probabile periculum mortis injustæ postea infligendæ? Resp. Sententiam ab autoritate esse utrimque valdè probabilem. Teneri ad reditum docet *Suarez, Lessius, Layman*, aliique quos citat & sequitur *Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 11. n. 32.* Admittit tamen *Suarez & Sanchez* cum aliis quos citat ibidem n. 35. Episcopum posse illud juramentum relaxare, & sic obligationem redeundi tollere, quia jus vitæ præbet justam causam relaxandi. Negat verò absolutè tali casu ad reditum teneri, *Vasquez 1. 2. q. 96. art. 5. Navarrus, Fabiana, Sylvester*, & plures Juristæ, nec non *Diana, Tamburinus, Reginaldus, Engundez lib. 2. in decal. cap. 13. n. 10.* aliique quos citat *Leander tract. 1. de juram. disp. 10. q. 21.* Quia, inquiunt, juramentum de tali re esset temerarium, quod non obligat, esset enim vinculum iniquitatis, in ordine ad mortem injustè inferendam.

Excipe tamen tale juramentum, quod fieret
ab

ab eo qui ob Religionem captivus detineretur, vel etiam apud Turcas, vel in alio casu quo ex omisso ad carcerem reditu nasceretur magnum scandalum, aut contemptus Religionis: idque admittit *Navarrus*, *Diana*, *Tamburinus*, *Leander loco citato*, & plures etiam secundae sententiae Authores.

Quæres, quamnam personæ ad juramentum suscipiendum in iudicio admittantur?

Respondeo, Non admitti, jure saltem communi, pueros, aut puellas ante annos pubertatis, qui sunt in pueris 14. in puellis 12. In causis autem criminalibus non admittuntur minores viginti annis, ut constat ex lege *inviti ff. de testibus*. Repellitur etiam qui antea fuit perjurus *Cap. parvuli 22. q. 5.* Et Apostata *Cap. alieni 3. q. 4.* Et inimicus, aut malevolus, *Cap. cum oporteat, de accus.* Excluditur etiam communiter qui est socius criminis, aut infamis, aut consanguinei, & affines usque ad quartum gradum illius pro quo est testimonium dandum, ex *Cap. similiter, de testibus &c.* Et specialiter Sacerdotibus interdictum est in iudicio ex levi causa juramentum præstare, ex *Cap. si quis presbyter 2. q. 4.* Quia causa non gravi sola testificatio sacerdotis debet esse fide digna sine juramento. Possunt tamen in iudicio juramentum præstare in causa magni momenti; in quo sufficit Sacerdoti proprium pectus tangere, extra aliquos casus qui excipiuntur *Cap. si quis presbyter. supra.*

§. 3. De voto.

1. **V**otum est promissio deliberatè Deo facta de bono meliori. Ea deliberatio requiri-

quiritur ad obligationem voti, quæ requiri solet ut quis peccet mortaliter.

Sed quid si post emissum votum dubitetur an vovens habuerit sufficientem deliberationem, & usum rationis? Si vovit ante septimum ætatis annum, in tali dubio non obligatur? quia possessio stat pro libertate, nec præsumitur in illa ætate habuisse sufficientem deliberationem. Si verò post septennium vovit, non obstante tali dubio manet voto obligatus: quia possessio stat pro voto, & præsumitur usus rationis, nisi satis constet oppositum: ita *Sanchez, Diana,* & Doctores communiter.

2. Non obligat votum de re vana, aut impeditiva majoris boni, neque de re indifferenti, nisi bono fine cohonestetur. Quia Deus talia vota tanquam vana non acceptat, ut docet *Navarrus cap. 12. aliique.*

3. Tenetur voto qui intendit vovere, etiam si non intendat implere: qui verò se non intendit obligare, non videtur intendere vovere; hoc eipso, nim quo quis vovet se obligat, uti qui promittit, obligat se hoc ipso quo promittit. Peccat tamen, & secundum quosdam mortaliter, vovens sine animo se obligandi.

Quæstio est, An validum sit votum, aut juramentum nunquam peccandi venialiter? Resp. negativè, quia est de re moraliter impossibili, spectatà communi hominum imbecillitate. Sed quid si sit votum de certo veniali, v. g. nunquam mentiendi? Resp. votum illud validum, & sæpè laudabile esse: quia per insignem diligentiam est moraliter possibile cum ordinaria Dei gratia ab omni mendacio abstinere, ut admittit etiam *Lessius, Sanchez, Suar. de voto cap. 3.*

Sed

Sed quæres, an idem sit de voto vitandi omne prorsus verbum otiosum, aut omnem distractionem in oratione? Affirmat esse validum Cajetanus 2. 2. q. 88. act. 8. & quidam alii, Respondeo tamen, multò probabilius, esse invalidum: quia lingua est tam lubrica, & phantasia tam instabilis, ut moraliter impossibile sit in illis cohibendis omnem negligentiam semper evadere. Constat quidem S. Teresiam emisisse votum semper faciendi quod judicaret Deo acceptissimum: sed ad hoc opus erat gratiâ prorsus rarissimâ, & ad cooperandum gratiæ, rara avis in terris erat Teresia.

4. Quoad votum ex metu, probabilius est votum factum metu gravi, ad id non justè incusso non valere, nisi firmetur juramento: secus est si metus justè incutiatur.

5. Votum puellæ ob metum Patris reverentialem non valere quidam probabiliter asserunt, si præsertim timet ne ab eo alioqui durè tractetur. *Navar. c. 25. n. 51. &c.*

6. Qui vovit solùm ingredi Religionem, si in Novitiatu ea non placet, potest exire, etiam si vovisset animo perseverandi: sic enim institutus est, & intelligitur ingressus Religionis.

7. Violare votum de re levi, aut de vitando aliquo veniali, est solùm veniale peccatum. *Navar. n. 40. Layman cum communi*, quod confirmatur in levi violatione paupertatis, aut obedientiæ religiosæ: contrarium de juramento plures docent.

8. Non est plerumque in potestate voventis se obligare sub mortali, aut veniali peccato; obligatio enim pro qualitate materiæ quam vovet gravis, aut levis incurritur.

Vota

Vota emissa ex errore non obligant, si error fuerit circa substantiam rei promissæ, vel circa conditionem substantialem, vel circa finem si-ve motivum votendi. Hinc error circa substantiam facit ut non teneatur qui vovit dare calicem quem putavit esse argenteum, cum tamen sit aureus. Error circa finem invalidat votum offerendi Deo sacrificium in gratiarum actionem pro recuperata sanitate amici, qui tamen est mortuus, aut non laboravit. Ita *Les- sus, Filiucius, alique communiter.*

9. Non ideo votum non obligat, quia accidit aliquid quod si prævidisses, non vovisses; sed quia accidit id quod si fuisset ab initio tempore voti, obligationem voto abstulisset; ut si fiat res impossibilis, aut illicita, aut indifferens, quæ per se sub votum non cadunt.

10. Votum Sacerdotii, aut votum non nubendi, non est votum castitatis, potestque ab Episcopo dispensari.

11. Votum de impossibili non obligat, etsi res postea fiat possibilis.

12. Illi possunt irritare suorum vota, quos diximus posse irritare juramenta, supra §. 2. n. 17. Qui tamen sine causa irritat alterius votum in quod consenserat, peccat quidem, sed valida est irritatio.

13. Etsi Episcopus possit dispensare in suorum subditorum votis Papæ non reservatis, dispensare tamen non potest Parochus. Quia in hoc non habet jurisdictionem fori externi, *Sua- rez & alii communiter.*

14. Votum omne ex juris autoritate, commutari potest in votum religionis, quia hoc est maxime arduum & diuturnum.

15. Potest quis non servare votum, cum ob-
serva-

servatio vergit in periculum magnum, & non potest pro dispensatione adiri superior. Excipit tamen votum continentiae, quae melior ipsa vita existimatur.

16. Causa dispensandi esse potest facilitas nimia, sive defectus maturae deliberationis in voto, infirmitas ad implendum, necessitas vel utilitas, quae item causae ad votum commutandum idoneae esse solent.

17. Papam posse in voto solemniter castitatis dispensare quidam negant, aliqui rectius affirmant, utrumque fat probabile Authores admittunt.

18. Qui potest ex privilegio dispensare, potest & commutare, non contra. Dispensatio autem in voto sine justa causa invalida est, ut passim admittunt Theologi.

19. Dispensatio aut commutatio voti & juramenti invalida & injusta est, quando ea cedit in praedictum tertii, cui per votum aliquod jus acquisitum est. Sed bene notandum, jus illud acquisitum non esse, nisi promissio fuerit acceptata, ideoque posse adhuc votum relaxari aut commutari, ita *Rodric. tom. 2. c. 131. n. 4.*

Quinam autem possint in votis & juramentis dispensare, aut ea commutare, reperies supra in serie Facultatum, *par. 3. cap. 5. §. 1. num. 9.*

Quaeres, quanam vota sint soli Pontifici reservata, sic ut nequeant ab alio, sine eius facultate relaxari, aut commutari?

Respondeo, quinque esse vota sic Pontifici reservata: Votum Castitatis perpetuae, Religionis approbatae, peregrinationis ad limina Apostolorum, & ad S. Jacobum Compostellam,

454 Pars 3. tract. 5. cap. 2. De pertin. &c.
lam; & ad Terram Sanctam. In necessitate
quando non datur recursus ad Pontificem, po-
test in illis Episcopus cum suis subditis dispensa-
re, ita *Doctores* ex Juris concessione.

Quod si prædicta vota fuerit pænalia, ut, si
fornicatus fuero, voveo in pænam servare per-
petuam castitatem: vel si fuerint conditiona-
lia, ut, voveo peregrinationem Compostella-
nam, si ab hoc morbo convaluero: talia vo-
ta non censentur reservata etiam post imple-
tam conditionem. Quia non sunt emissa ex vir-
tute Religionis, sed vel pænæ explendæ, vel
sanitatis obtinendæ gratiâ: reservatio autem
cum sit odiosa rigidè interpretanda est. Pote-
runt itaque talia vota relaxari ab iis qui facul-
tatem habent dispensandi aut commutandi alia
vota, ut docet Cajetanus verbo, *Votum* n. 6.
Medina, Lopus, Aragonius, Palacius, & plu-
res Theologi recentiores.

Quæstio est inter aliquos Recentiores, An si
obstrictus voto castitatis sine delectatione pro-
pria, alium suo contactu ad pollutionem im-
pellat, teneatur in confessione circumstantiam
sui voti explicare?

Non desunt authores qui sustinent partem
negativam; eo quod talis in seipso nullam po-
nat actionem veneream castitati suæ contra-
riam. Respondeo tamen illum esse voti tran-
gressorem, & teneri obligationem talis voti in
confessione exponere. Quia vovit abstinere ab
omni actu venereo, ac proinde dum actionem
illam in alio procurat, contra voti religionem
operatur.

Nec videtur contraria opinio rûtò sustineri,
cum ea jussu supremi Tribunalis Fidei expun-
cta fuerit ex summa Hieronymi de Lamas anno
1640. CA-

CAPUT III.

De tertio Praecepto, Memento ut diem Sabbathi
sanctifices.

S. I.

De Festorum observatione.

1. **O**bservatio Festi incipit à medio noctis
usque ad medium noctis sequentis. Vio-
latur Sanctitas Diei festi exercendo opera ser-
vilia, hoc est, quae versantur circa materiam
externam, & pro Mechanicis haberi solent,
ut fabricare, aut suture, aut similia, quae re-
quirunt laborem corporis, qualis ab operariis
exerceri solet.

2. Illicitum non est diebus festis instrumen-
ta musica pulsare, iter facere pedibus, equo,
vel curru: quia haec non sunt servilia. Imò
licita sunt reliqua ad res ejusmodi necessaria,
v. g. currum fractum die festo reparare ad iter
istius diei. *Navar. Tol. Suat.*

3. Licet etiam diebus festis docere, scribere,
etiam accepto pretio aliquid non multum ope-
rarum transcribere. Imò licitum esse pingere
docet *Medina, Lopez, Armilla*, & probabile pu-
tat *Layman*: de rudibus verò lineamentis die
festi formandis id plerique concedunt.

4. Servile non videtur ad vitandum otium
venari, aucupari, piscari, saltem in flumini-
bus recreationis causâ, ita censent *Gran. Laym.*
Bonac. Idem de puellis ad otium vitandum non
opero-

456 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio precepto.
operose acu pingentibus, cum Dianap. 6. cap. 5.
r. 25. docet Azor. Arm. Sa.

5. Non licet emere aut vendere res non necessarias, negotiari publicè vel privatim, inire contractus emptionis, permutationis, locationis: nisi ex consuetudine, vel aliis iustis de causis excusentur: quia ista intelliguntur nomine mercatus, qui prohibitus est, Cap. 1. de feriis, ut docet Suar. Bonac. Filiucius.

6. Quaritur hic, quæ causæ excusent ab observatione Festorum?

Respondeo, 1. Dispensatio Episcopi, vel potestatem Episcopalem habentis, vel saltem quasi Episcopalem, uti habent Superiores Religiosorum, imò & Parochi quando non datur facilis accessus ad loci Ordinarium.

2. Loci consuetudo: hinc licitæ sunt Nundinæ in festis passim haberi solitæ, & præparationes ciborum etiam non necessariorum, ut placentarum, & similium. Licitæ etiam quibusdam locis sunt emptiones & venditiones rerum, quæ parvo pretio emuntur. Laym. Bonac. alique.

3. Necessitas propria vel aliena, corporis vel animi: quando nimirum sine gravi incommodo aliquid omitti non potest. Sic excusantur servi & ancillæ coacti à Dominis laborare, nec audentes recusare: si tamen id sæpè contingat, eos deserere debent. Item Pistorum, Lanionum, Coci, Sartorum in operibus necessariis, ut in funeribus, nuptiis &c. si aliter fieri non potest ut satisfaciant. Item Agricolarum, si ob imminentem pluviam fœnum, vel segetes colligere debeant.

Denique excusat parvitas operis, vel temporis, undè grave non videtur unâ horâ laborare,

rare, ita *Suares*, maxime, ut notat *Layman*, si labor non sit servilis nimium, qui brevi etiam tempore corpus fatigat.

7. Peccat qui post usum rationis die Festo non audit Missam, peccat quidem venialiter, si pars parva sponte omittatur: mortaliter vero, si pars sit notabilis, v. g. media, vel tertia pars Missæ. *Layman* tamen & alii quidam non audent mortalis damnare eum, qui tantum ab Offertorio usque ad finem adfuisset.

8. Qui à duobus Sacerdotibus successivè duas Missas audit tantum dimidias, peccat ad minimum venialiter: certè in eo peccatum admittit *Navar. Sa*, *Sotus*, *Henriq. Diana*. Quia talis non audit integram Missam, sicuti præscripta est ab Ecclesia, & sicuti communiter à fidelibus intelligitur, cum illæ potiùs sint partes diversarum Missarum, non constituentes unam in ratione Sacrificii vel actionis sacræ.

9. Multò minùs satisfaciat, qui duas partes Missæ simul à duobus Celebrantibus audit. Nam hic præterea valde irreverenter tractat Sacrificium adeò tremendum, dum tempus pro eo rite peragendo necessarium aut consuetum, non vult impendere etiam ipso die, quem totum Deo consecrare tenetur.

10. Non satisfacit etiam, qui sub Sacro dormit, pingit, docet; vel qui post murum, aut tali loco est, undè nihil audiri, videri, vel notari possit quod in Missa fiat.

11. Satisfacit tamen surdus, cæcus, & qui post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel extra eam ita est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agatur, spectatâ loci naturâ; etsi ipse per accidens nullam Sacerdotis actionem videat vel audiat

458 Pars 2. tract. 5. cap. 3. De tertio p:cepto.
diat, modò per moralem conjunctionem sit
pars ejus multitudinis, quæ Missæ præsens dici-
tur: ita Bonac. aliique.

Quæres, An qui tempore Præfationis accessit
ad Sacrum audiendum, quod unicum eo die ce-
lebratur, teneatur audire saltem aliam partem
sequentem? Negat Ledesma in summa p. 1. cap.
27. concil. 5. Joannes Sanchez, &c. apud Dia-
nam in misel. resol. 60. Quia, inquiunt, per
reliquam partem istius Missæ non potest im-
plere præceptum, quod requirit Missam suffi-
cienter integram.

Sed verius affirmat Moya part. postrema se-
lect. quæstionum, citans suarem, Et Sanchez.
Quod solidè probat: quia à consecratione us-
que ad communionem inclusivè continetur
essentia Sacrificii, cui reliquæ partes sunt tan-
tum accessoriæ, & integrantes: cum ergo
principale non sequatur accessorium, sed con-
tra, planè deducitur illum teneri audire istius
Missæ partem reliquam, quæ est omnino prin-
cipalis.

12. Qui ex impotentiâ saltem morali impe-
ditur exire, aut magnâ difficultate, aut ex no-
tabili incommodo proprio, vel proximi, vel
bonorum, vel honoris; non tenetur curare ce-
lebrari privatim in Altari portatili cum privi-
legio, aut preces interim alias loco Missæ reci-
tare, quamvis id consultum sit. Quia non est
mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ &
benevolæ matris aliàs impeditum ad ista obliga-
re: ita Bonac. Navar. Fill. Suar.

Hinc excusantur illi, quibus si exeant ad
Missam audiendam periculum est gravis offen-
sionis mariti, parentum, vel dominorum. Henric.
Suar. Fillucius. Si tamen id ferè semper aut fre-
quen-

Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio precepto. 459
quenter fieret, de alio medio laborandum
esset.

13. Item, quibus gravis est difficultas eundi
ad Ecclesiam, ob distantiam, v. g. unius vel
alterius milliaris Germanici, vel etiam mino-
ris spatii, maximè, si via sit molesta, calum
pluvium &c. ubi habenda est ratio persona-
rum, sexus, loci, temporis, & consuetudinis.
Bonacina, Suar. Fill. Marchant &c.

14. Denique si ex consuetudine fæminæ e-
gredi non soleant tempore luctus, vel etiam
post partum, excusantur, *Sylv. Cajet.* Aut si
quis non habeat vestes statui suo convenientes.
Navar. Henriq. Sa. Azor. Bonac.

15. Excusantur à Missa audienda infirmi,
quando prudenter timent, si Ecclesiam adeant,
aliquod damnum considerabile in valetudine,
aut moram in convalescentia. Ita omnes do-
cere tradit Leander de auditione Missæ *tract. 2.*
disp. 2. q. 13. citans Cajetanum, Navarrum, So-
tum, Suarem, Bonacinam, Henriquez, Hur-
tadum, Toletum & plures alios. Excusantur
etiam convalescentes, quando timent quod
excundo domo ad Missam incurrant periculum
majoris morbi, ut supra citati. Quando verò
de hoc dubitant, consulendus, vel Pastor, vel
Medicus, vel Superior, vel alius vir prudens,
nisi ipsemet talis sit, ut in hoc ferre etiam judi-
cium possit. Manente autem dubio, rectè pos-
se, illo practicè deposito, non exire domo ad
Missam ne se exponat periculo majoris morbi,
docet ibidem Leander cum Bonacina, Trul-
lenek, Dicastillo, Gesualdo, ibi etiam citatis.
Alia de sacrificio Missæ diximus supra *p. 3. tr.*
4. cap. 4. §. 5. &c.

Quæres 1. Quid si inter hæreticos multa pe-
cuniaria

460 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio præcepto
cuniaria imponatur Catholicis in Sacrificio Mis-
sæ deprehensis, uti sæpius factum in Anglia,
Hibernia &c.

Respondeo illam non excusare, nisi aliquis
adeò sit pauper, ut mulcta illa sit personæ aut
familiæ valdè graviter nocitura.

Quæres 2. An in diebus festis Ecclesiæ liceat
Catholico inter hæreticos eorum more officii-
nam suam aperire, & merces vendere?

Respondeo affirmativè, si hoc tantum faciat
ad damna evitanda, & servandam uniformita-
tem cum aliis civibus. Quia non est mens Ec-
clesiæ fideles suos ad claudendum obligare cum
tanto incommodo & perturbatione, quæ possit
indè frequenter oriri. Si tamen alicubi consue-
tudo obtinuisse, ut maxima pars Catholicorum
officinas clauderet, tenerentur alii se illis
conformare. Ita etiam resolvit *Lessius in Op.
posthumo v. Festa, casu 8.*

Quæres 3. An idem dicendum sit de clau-
dendis officinis Catholicorum quibusdam die-
bus, quæ apud hæreticos publicæ orationi de-
dicantur?

Respondeo, Etiam Catholicos illis diebus pos-
se officinas claudere more hæreticorum, quod
etiam admittit *Lessius supra.* Quia hoc non est
signum professionis falsæ religionis, aut cõ-
peratio aliqua cum ritu hæretico, sed est tan-
tùm signum obedientiæ & conformitatis politi-
cæ per actionem ex se indifferentem.

Quæres 4. An si Herus quispiam habens tres
servos, injungat eis laborem in die festo, assignando
singulis unicam horam successivè, peccet
mortaliter.

Fateor difficile esse ex vi hujus præcepti de o-
pere servili ostendere, ex quâ ratione ille mor-
taliter

taliter peccet. Primò, non ex eo quod opus servile exerceat, nam supponitur ipse ab opere totus vacare. 2. Non ex eo quod adhibeat alios quorum singuli laborando venialiter peccant: quia inde tantum sequitur illum tot peccatorum venialium causam esse: præbere autem causam pluribus venialibus jussu, consilio, aut consensu, non solet mortale reputari. 3. Nec quia illa opera servilia à tribus exercita dici possint inter se cõalescere; cum sint opera diversarum personarum habentium distinctas obligationes personales, & à se mutuo independentes in ordine ad præcepti observationem. 4. Neque ex eo quod ipsis laborantibus, censeatur ille qui conduxit serviliter laborare; qui potuit toto die in templo rebus sacris vacasse. Sic qui aliis author est ut singuli violent jejunium leviter per modicas comestiones successivas, quæ ab uno sumptæ constituerent materiam gravem, ille quidem peccat, pro qualitate mali quod procuravit, contra charitatem proximi, nemo tamen dixerit illum frangere legem jejunii ecclesiastici. Negat proinde in casu proposito talem herum peccare mortaliter, Bonacina *disp. 5. punct. 3. num. 4. Et, disp. 2. de peccatis, q. 3. puncto 5.* Ovidus, Trullench, Sanchez, Diana, nec non Pasqualigus *decis. 301.* quos & sequitur Leander à SS. Sacramento *de præc. Eccles. tr. 1. disp. 6. quest. 9.* quorum opinio, uti patet, meritò probabilis censetur.

Respondeo tamen, potius in praxi dicendum esse, talem herum graviter peccare. Quia praxis illa obnoxia esset gravibus incommodis, & sæpè scandalo non levi, si in populo, lucri semper avido, illa invalesceret. Deinde, id quod quis efficaciter mandat, aut suadet fieri per alium,

alium, hoc ipsum plerumque censetur ipse facere in morali æstimatione, cum sine illius mandato aut consilio res non ageretur: hic autem herus moraliter applicat singulorum manus tanquam suum instrumentum ad totam continuationem illius operis. Et Superior prohibens actionem successivam, non tam illius modum, quam substantiam durationis continuatæ spectare solet: & in hoc præcepto peculiare est, quod signanter cadat supra *diem* festum, quod indicat ipsum *tempus* in opere continuatum. Videtur denique praxis illa tendere in fraudem legis de observatione festorum, quæ tali artificio facile eludi & enervari posset: atque ita inducere inter fideles gravem deordinationem, quæ inde facile sequeretur, si ea praxis prolevi noxa haberetur: nam quædam actiones ex hoc solo capite gravis consequentiæ, & periculi, non rarò gravem malitiam contrahere censentur: rationes aliæ magis patescent ex brevi responsione ad sequentiã.

Dices igitur primò, isti servi non peccant nisi venialiter, ergo neque herus aliter peccabit. Respondeo, herum posse peccare, ex dictis, etiamsi illi quorum ministerio utitur, nullo modo peccent, v. g. si utatur operã servorum infidelium præcepto Ecclesiæ non obligatorum, vel etiam fidelium sed inculpate non reflectentium ad diem festum. Sed & concessio antecedente, negatur sequela. Disparitas est, quòd singuli famulorum tantum parvo tempore laborent, neque unus cooperetur (quemadmodum suppono) labori alterius: Dominus autem injungendo cuivis opus unius horæ, causa est universi operis, cedentis in notabilem prophanationem Dici festi.

Dices

Dices secundò, labor ille successivus & divisivus, moraliter non est unus, ergo mandans non peccat mortaliter, sicuti non peccat qui fieri jubet plura mendacia.

Respondeo negando assumptum: nam labor iste fit per plures servos eodem modo, quo fieret per unum, & quidem de mandato ejusdem heri. Ad illationem dico, disparitatem esse: quod peccata venialia non coalescant, eò quòd per ea secundùm se non inferatur grave nocuum proximo, neque gravis injuria Deo; Sanctitas autem Diei festi plurimum violatur per opus servile pro notabili tempore, ut supra ostensum.

Dices tertio, herus non peccaret mortaliter, si famulos juberet laborare simul per unam horam: ergo neque peccabit graviter, si eos jubet laborare successivè singulos per unam horam.

Respondeo negando sequelam: Disparitas est, quòd in antecedente non laboretur notabili tempore, adeòque non graviter violetur Sanctitas Diei festi, prout sit in consequente: nam spatium trium horarum notabile est respectu unius Diei.

Dices quarto, in hoc casu nec herus, nec famuli propterea multùm retrahuntur à debito cultu Creatori tum exhibendo: neque enim per totum diem operibus caelestibus vacare quis tenetur: ergo &c.

Respondeo, negando sequelam. Et ratio est, quia cum Deus certis diebus velit à nobis specialiter coli, prohibet consequenter ipse & Ecclesia omne opus servile non necessarium pro eisdem diebus, quò nempe expeditiores eatenus sumus ad cultum illum debitè præstandum:

464 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tercio praecepto.
quinimò ex objectione illa sequeretur, herum
non graviter peccaturum etsi ipse per tres ho-
ras consequenter laboraret, si tempus reliquum
diei festi torum in templo rebus divinis impen-
deret, quod nemo admittet.

Huic resolutioni à fortiori favet noster *Tole-*
mus lib. 4. summae cap. 25. n. 2. & *Fagundes* de
prae. Eccles. citans etiam nostrum *Azorium*
tom. 2. lib. 1. cap. 28. q. 5. qui docent à mortali
non excusari qui pluribus diebus festis pro mo-
dico tempore in singulis laboraret, quod nimis
rigidum existimo, uti & cum aliis *Bassius*, &
Leander supra citatus, qui etiam liberalius do-
cent excusandum à mortali qui eodem die festo
duas integras horas labori impenderet, ubi &
hic nostrum *Palauum* ait non sine temeritate asse-
rere nullum Doctorem classicum id docere: hos
pluresque, etiam in aliis, adire si cui placeat, in
his quam in istis multò plus Benignitatis inve-
niet.

§. 2. De Ieiunio Ecclesiastico.

1. **J**eiunium Ecclesiasticum quoad substan-
tiam consistit in unica per diem comestio-
ne, cum abstinencia à carnibus, ovis, & la-
cticiis. Praeceptum jejunii non tantum à Deo
latum, sed etiam ab Ecclesia impositum, ob-
ligare sub gravi peccato satis patet ex eo, quod
Ecclesia tanquam Christi vicaria debeat habere
potestatem ferendi leges ad fidelium directio-
nem, quâ jam inde à temporibus Apostolorum
in certis jejuniis ac festis sub gravi obligatione
indicendis semper usa fuit.

2. Ad substantiam jejunii non videtur spe-
ctare certa hora diurnae refectiois, quæ est
circa

circa meridiem : hanc proinde horam sine justa causa notabiliter prævenire, veniale tantum peccatum rectius censet *Toletus*, *Fillicius* &c. contra *Navarrum*, & quosdam alios, qui id iudicant esse mortale. Illud verò tempus ad mediam circiter horam antevertere ex justa causa, v. g. si cum hospitibus comedendum, si iter accelerandum &c. nullum omninò peccatum censeri debet.

Neque violatur substantia jejunii præcepta si quis debeat prandium dividere, eo quod è mensa evocetur, vel quod tantum per intervalla possit accipere quod ad justam refectioem sufficiat, uti pauperibus contingere solet. Idem dicendum, si quid ante prandium sumatur per modum medicinæ, vel propter debilitatem, vel quia debet aliis in mensa ministrare, vel ob aliam causam debeat ultra consuetam horam prandium expectare. Quia hæc moraliter in unicam tantum refectioem cõalescunt.

3. Non solvitur jejunium per crebriorem potum, etiamsi contingat in eo committi excessum quo contra temperantiam peccatur. Hoc enim jejunii præceptum ex mente Ecclesiæ non circa potum, sed circa cibum ejusque qualitatem versatur, uti agnovit semper communis Doctorum consensus. Licitum est quoties bibitur modicum cibi interponere, ne potus noceat, v. g. quinque vel 6. amygdala, modo id non fiat in fraudem jejunii, prout fieret, si quis sapius id faceret ad tollendum jejunii incommodum. Admittit hoc *Reginaldus*, *Diana* p. 1. tr. 9. r. 24. *Busen*. aliique.

4. Collationis vespertinæ quantitas & qualitas multum pendet à consuetudine Regionis apud viros timoratos. Licitum esse ubique sumere

mere quantitatem 6. aut 8. unciarum docet hic *Suarez*, & 12. alii probati authores: verum illud solummodò intelligendum de illis, qui ampliori nutrimento indigent: nam aliis ordinariè sufficiunt uncia pauciores, uti etiam habet praxis timoratorum. Hinc quartam partem quantitatis sufficientis ad refectionem ordinariam minùs rectè admittit *Reginaldus*, & duo alii: quod tamen admiserim, quando quarta pars ordinariæ refectionis 8. uncias non excedit, & hæ videntur necessariæ pro collatione, ex more à timoratis recepto pro varietate regionum, quæ hîc optima omnium regula est.

Ubi adverte, cæteris paribus, locorum variorum consuetudinem plus permittere viris nobilibus, quàm plebæis, Ecclesiasticis, aut religiosis: item in regionibus frigidis, quàm in calidioribus, quia satis constat in illis frigidioribus vim esse digerendi majorem, adeoque largiori alimento indigere, huic proinde sententiæ cum pluribus ex scriptoribus Germanis subscribit *Layman* hic l. 4. tr. 8. cap. 1.

5. Quoad qualitatem collationis, prohibetur cibus solidus, qualis propriè ad cænam adhiberi solet, ut sunt pisces & ova, aut ex his confecta: ac proinde admittenda non est sententia quorundam cum *Bonacina* afferentium, in collatione non tam qualitatem quam quantitatem spectandam esse. Quod si contingeret aliquem sine reflexione jejunii per diem aliquid cibi sumpsisse, non ideo debet à collatione abstinere, nisi paulò ante collationem ita sumpsisset, ut spectato tempore & quantitate possit pro collatione reputari.

Permittuntur in collatione fructus & legumina, aliave ex Saccharo & melle confecta: &

& pro more regionis modicum butyri & casei, uti in Germania, & Belgio, non verò in Anglia aut Hibernia, usus obtinuit. Probabile autem est quantitatem in collatione permissam posse sic permisceri ut ex ea fiat jusculum, aut simile compositum, dummodò nihil cibi vetiti, sed tantum aqua aut vinum, panis, sal, oleum, aut fructus ingrediantur. Ita cum *Azor*, & 6. *aliis*, *Diana p. 1. tr. 9. resol. 34.* Absque causa collationem sumere manè, & vesperi cenare, veniale peccatum est. Fieri id potest absque ullo peccato si adsit causa idonea, ut est confectio itineris, venatio, piscatio, ambulatio, etiam si tantum ad animi relaxationem suscipiantur, ut admittit *Diana & Castrop.* cum pluribus.

6. In violatione jejunii potest parvitas materiae excusare à peccato mortali: qualis est ea quantitas carnis quam coquus ex necessitate gustare permittitur: in aliis verò cibis duæ unciae, sive quarta pars collationis vespertinae, etsi quis postea prandium, aut collationem sumeret. Si quis autem sapius in die modicum sumendo animadverteret se ad quantitatem notabilem pervenire, is mortaliter peccaret; quia partes illae sic sumptae in quantitatem gravem coalescunt.

7. Si quis dubitet die Jovis an sit audita hora noctis duodecima, potest carnes comedere, quia in tali dubio libertas est adhuc in possessione e-dendi nisi sit duodecima. Secus dicendum si cenans die Sabbathi dubitaret an sit hora 12. noctis, quia in die Sabbathi præceptum est in possessione ne comedas nisi sit duodecima.

8. *Quæritur*, quænam causa à jejunio excusent?

Respondeo, causas excusantes à jejunio, primò

468 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio precepto.
mò esse impotentiam, qualem habere censetur qui sine notabili damno jejunare nequeunt: hac ratione eximuntur à jejunio juniores qui sunt infra annum 21. completum: quibus etiam carnes ministrari possunt usque ad annum septimum, non ultra: Excusantur etiam infirmi, convalescentes, prægnautes, lactantes, & alii, qui ad necessarias vires indigent ampliori alimento. Inter hos numerantur etiam senes sexagenarii, saltem quando non constat evidenter posse sine damno jejunare: si de hoc damno dubitetur non tenentur jejunando se periculo exponere; fragiles enim sunt senum vires, nec restaurari possunt quando semel defecerunt. Quinimò plurimum probabilis omnino sententia est, omnes absolutè sexagenarios quamvis validos à jejunio excusari, ob rationem jam assignatam: adduntque probabiliter sufficere ut annus sexagesimus sit inchoatus. Ita de anno sexagesimo generatim docet *Diana* p. 1. tr. 9. resol. 20. & fusè *Leander in præc. de jejunio tract. 5. disp. 8. q. 17.* ubi adducit supra viginti Authores, & inter hos *Lamas* 3. part. Method. cap. 5. asserentem *Pium V.* de hoc interrogatum ita vivâ voce respondisse anno 1570.

Propter impotentiam etiam excusantur à jejunio pauperes, qui pro sufficienti refectione non habent alium cibum præter prohibitum v.g. carnes, ova, lardum, intestina animalium, aut his similia: non enim intendit benigna mater *Ecclēsia* totâ die ad panem, aquam & pauca legumina illos adstringere, aut alimentum viribus sustentandis necessarium subtrahere: *Sanchez, Diana &c.*

Ob eandem causam non immeritò idem *Sanchez, Navarrus, Gabriel,* à jejunio quoad geminam

nam refectionem excusat eos qui laborant tertianâ, vel quartanâ : vel qui ex stomachi vacuitate patiuntur capitis dolorem aut vertiginem ; vel qui de nocte dormire aut celeferi nequeunt. Quod ultimum tamen videtur limitandum , si nempe huic incommodo obviare non possint fumendo in prandio collationem, juxta dicta p. 3. t. 1. q. 10. in fine. Et ex peritis Confessariis sapius audiui feminas dum jeiunant huic capitis infirmitati multum obnoxias esse, de qua dum queruntur, non debet prudens Confessarius se difficilem præbere.

9. Altera causâ excusans à jejunio est, labor, aut officium cum quo abstinencia ciborum consistere non solet, qualis est labor agricolarum, & plerorumque opificum, non tamen sartorum, tonforum, pictorum, aut aliorum quorum labor æquè levis censetur, uti docent cum *Lessio* plerique. Non desunt intereâ authores qui existimant Eugenium IV. sinè discrimine omnes artifices à jejunio excusare, quod *Du Bois* non admittit ad 45. propos. damn. ab Alexandro VII. n. 585. ubi ostendit dictum Eugenium, quatenus operarios liberat, intelligendum esse de illis quorum labor est incompatibilis cum jejunio.

At ne hic laboris prætextus extra suos limites extenderetur, providè Alexander VII. inter aliàs reprobavit propositionem 30. *Omnes Officiales qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejuniij, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.*

Excusantur etiam qui pedibus iter conficiunt per magnam diei partem, ita *Sanchez Fillincius* &c. quod in Belgio invaluit de iis qui quatuor leucas confecerunt, etsi tantum causâ recreationis iter illud susceptum fuisset : non ita tamen ordi-

470 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio precepto.
ordinariè qui per unum diem equitarunt, sed
bene si per plures dies vires equitando debilitan-
da erant, ita *Fillicius t. 37. c. 6. &c.* Et universim
nemo tenetur ob preceptum jejuniij omittere o-
pus ad quod incumbit aliqua obligatio, saltem
notabilis, ut rectè notat *Cajetanus*.

10. Excusant quoque opera Pietatis quæ cum
jejunio nequeant exerceri, etiam quando ob
mercedem fiunt. Hinc ad jejunium non obli-
gantur Concionatores, Præceptores ordinarij,
Confessarij assidui, Cantores, & alij, quando per
jejunium in peragendo officio multum impedi-
untur: hanc enim limitationem intelligunt, &
plerumque apponunt authores, *Navarrius, Sylve-
ster, Fagundez, Fillicius, Azor p. 1. l. c. 28.* Arque
in particulari absolutè docet *Diana part. 1. tr. 9.
resol. 9.* excusari Concionatores qui dicunt per
totam quadragesimam, non verò qui Domini-
cis tantum diebus concionantur. At *Sanchez in
consil. p. 2. l. 5. cap. 1. d. 13.* judicat à jejunio quadra-
gesimæ eos regulariter eximendos quibus ter vel
quater in hebdomade cum fervore concionan-
dum est. De Lectoribus censet *Fagundez, & Dia-
na supra*, illos tantum excusandos quorum labor
adeo magnus est ut nequeant alias officio satis-
facere. *Sanchez supra* magis in particulari deter-
minat Lectores illos qui habent assidue quatuor
lectiones v. g. Præceptores Grammaticæ in So-
cietate satisfacere, si mediâ tantum quadragesi-
mâ, sive ter in hebdomade jejunent: quia labor
sic continuatus vires paulatim exhaurit. Sed no-
tat ibidem *Sanchez* ad tollendos scrupulos expe-
dire, ut Superiores cum talibus quantum necesse
est in jejunio dispensent, cum hic nihil aliud
certò constet, quàm preceptum Ecclesiæ cum
magna

magna difficultate non obligare, quanta verò in singulis officijs & personis sit difficultas definire nequit.

Quando in persona infirma, dubia est obligatio jeiunij, non potest Medicus dispensare, sed tantum declarare talem esse statum infirmi, ut cum jeiunio difficulter consistat, quo posito perse definit eius obligatio. Quod si status ille permaneat dubius, à Superiore petenda est dispensatio. Quamvis, dum dubium est de gravi damno ex jeiunio, opus non esse dispensatione doceat *Ioan. Sancius cum Caramuele.*

Quaestio apud aliquos difficilis est, An ille peccet, aut à jeiunio excusetur, qui v. g. lusu pilae, aut 4. leucarum ambulatione ea intentione vires insigniter fatigavit aut exhaustit, ut sic à jeiunandi obligatione eximatur? Docent aliqui Authores, infra citandi, probabile esse hunc non peccare, aut ad jeiunium obligari, modò simul intendat aliquam recreationem quae ex lusu aut ambulatione provenire solet. Quia Ecclesia non praecipit abstinere ludo propter jeiunium, magis quam ab itinere ob lucrum non necessarium, aut ab alijs laboribus excusantibus à jeiunio. Potest igitur intendere istam in ludendo aut itinerando fatigationem tanquam medium non illicitum, quo posito novit jeiunij praeceptum cessare: tantum enim intendit se ponere in statu qui est extra obligationem jeiunij. Ita docet *Ledesma in summa tom. 2. tr. 27. cap. 2. pag. 699. & Diana p. 1. tr. 9. res. 40* Quod confirmant ex eo quod ad evitandum jeiunium, aut obligationem cessandi ab opere servili, possis transire ad alium locum ubi jeiunium non obligat, aut festum non cele-

472 Pars 3. tract. 5. cap. 3. De tertio precepto.
celebratur, uti cum alijs docet *Suar. Sanch. Diana, Fagundez in prac. l. 1. cap. 7. n. 7.* Sed de simili fatigatione in ordine ad jeiunium quando opus est illicitum diximus supra p. 3. tr. 1. q. 10. Ad quaestionem de esu carniū imminente periculo inter haereticos, resoluitur infra tract. 6. quaest. 7.

Quaeres porro, An ille qui ad jeiunium tenetur, licite possit post duas refectiones à se uno die jeiunij sumptas, sumere eodem die ulteriores?

Respondeo, partem negativam nobis videri veriore, quam docet *Sylvius in 22. q. 147. a. 6.* & apud ipsum *Ioannes Medina, Covarruvias, Molanus &c.* contra *Durandum* in 4. dub. 15. q. 11. *Paludanum* ibidem q. 4. art. 5. *Cajetanum, Navarram, Dianam*, & alios non paucos, quorum opinio valde probabilis est. Ratio nostra est, quia in die jeiunij Ecclesia solum permittit unicuique, legitime non impedito, unam comestionem: ideo enim praescribitur jeiunium, ut mortificetur caro; atqui ad hoc necessarium seu plane conveniens est, ut tantum una per diem comestio sumatur: ergo praeter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior. Sequela patet, quia tam haec quam illa resectio notabiliter repugnat mortificationi carnis. Alioquin lex de jeiunando, si tantum inhiberet secundam refectionem, imperfecta valde foret, & non sufficiens ad finem suum proximum obtinendum.

Dices, positam secundam comestionem, non potest amplius observari jeiunium, uti ab Ecclesia praescribitur, ergo tunc non obligat.

Respondeo, non potest observari eatenus perfecte, concedo: imperfecte sive ex parte, nego. Ecclesia namque praecipiens jeiunium, non solum, juxta dicta, prohibet secundam refectionem

nem, sed etiam tertiam & quartam. Sufficit autem ad obligationem, quod lex, si non integrè saltem ut cumque servari queat; uti patet in alijs legibus tam divinis quàm humanis. Et ratio est, quia Superior, ut prudenter procedat, debet velle observari suam legem omni meliori modo, ad urgendum bonum commune quod inde consequitur.

Instabis, per abstinentiam à tertia refectioe non videtur mortificari seu macerari corpus. Resp. negando assumptum. Carentia illius quod nutrit, mortificat corpus: tertia autem refectio etiam nutrit corpus, præsertim si secunda sumpta sit circa meridiem.

Nec refert, quod quorundam corpora, etiam servatâ unicâ comestione, nihil aut parum macerantur. Superior enim in condendis legibus attendit quid ordinariè contingat, non quid extraordinariè: ordinariè autem corpora notabiliter macerantur per unicam comestionem. Denique parum credibile est Ecclesiam voluisse favere, sive laxare licentiam transgressoribus, qui per secundam comestionem jam ausi sunt jeiunij legem violare.

Quinam possint dispensare tempore Quadragesimæ in carnibus, ovis, aut lacticinijs, indicavi supra part. 3. cap. 5. §. 1. n. 14.

CAPUT IV.

De quarto Præcepto, Honora Patrem &c.

§. I. De obligatione Liberorum erga Parentes.

1. **E**X Præcepto divino obligantur liberi Parentibus, & alijs Superioribus, ad præstandum amorem, reverentiam, & obedientiam, adeò ut, si in aliquo horum graviter deficiant, peccent mortaliter.

2. Hinc graviter peccat filius contra amorem Parentibus debitum, si signa odij illis ostendat, eosque durius habeat. 2. Si necessitate, vel spirituali, vel corporali urgente, eis non subveniat.

3. Si passim torvo oculo eos aspiciendo, asperèque loquendo ita se gerat, ac si eos odisset. 4. Si hæres cum sit, eorum legata & testamenta non impleat. 5. Si mortem aut aliud infortunium grave illis optet. Ita *Navar. Regin. Fil. &c.*

3. Contra reverentiam peccat etiam graviter: si deliberatè eos ad iracundiam gravem irriter, verbis contumeliosis, aliisque quibus sciat graviter offendendos. 2. Si eos percutiat, quamvis leviter, quin ut *Reginaldus* censet, si vel manum ad percutiendum deliberatè attollat. 3. Si pauperes agnoscere nolit ac despiciat, si tamen iusta ex causa nolit eos apud se habere, atque exterius tantum se nosse dissimulet, modo de necessarijs ijs prospiciat, à gravi delicto excusatur: eo quod parentes tali casu rationabiliter non sint invitati. *Bonacina alijque.*

4. Contra obedientiam graviter peccat, si in ijs, quæ ad bonos mores, gubernationem domus, vel animæ salutem spectant, ubi res gravis est, sit

fit inobediens. *Fill. q. 10. n. 20.* 2. Si uxorem ducat se planè indignam contra expressam parentis voluntatem. 3. Si sine justa causa uxorem eam recuset ducere, quam jusserit parens, præfertim si parentum id suadeat necessitas; justa verò causa videbitur recusandi, si vel sit immorigera, vel deformis, vel infamis, vel denique animus ab ea multùm averfus sentiatur. 4. Si nupserit parentibus inconsultis, ut vult *Sanches*: nihil tamen prohibet contrahere cum se dignâ, si ubi consuluit parentes, id ipsi denegent. Nam quisque in electione status, sui juris esse censetur. *Sanch. l. 4. c. 15 &c.*

5. Proles ad alendos parentes inopes obligatur, adeò ut si juvari aliter non possint, & urgeat necessitas gravis, teneatur manere in sæculo, & si quidem religionem ingressa sit, egredi, & juvare parentes. Post professionem, tantùm tenetur si necessitas sit extrema: eoq̄ casu pergit adhuc obligari ad servandum substantia sua Religionis. *Lessius l. 2. cap. 41. dub. 3.*

Quæres primò, An filijs fas sit aliquando parentes criminis reos accusare, vel ad Iudices dferre?

Respondeo, Filiis id illicitum esse, propter naturalem reverentiam parentibus debitam; præterquam in duabus potissimum causis; primò, quando parens esset hostis aut proditor patriæ: secundò, quando in Principis necem vel interitum conspiraret. Quia ratio docet communem Reip. salutem, privatae præferendam esse: estque hæc communis opinio apud *Angelum*, *Sylvest. Azor. Navarrum in Manuali cap. 14. n. 12.* qui docet cum *Azor* aliisque filium eo casu non tantum posse, sed etiam teneri parentem accusare, si desit alius qui patrem sceleris authorem commodè possit Judici indicare;

ad

476 Pars 3. tract. 5. cap 4 De quarto precepto.
ad hoc enim obligat lex ordinatæ charitatis.

Quæres secundo, Quid si parens sit occultè hæreticus, an filius teneatur eum denunciare?

Respondeo, filium ad hoc saltem teneri, quando parens falsâ doctrinâ alios corrumpit, aut à vera religione singulari conatu avertere studet. Quia hæresis nisi impediatur, ut cancer serpit, & pestiferum virus occultè infundit. Et ita docet cum aliis *Alexander Asten. Azor. Cajetanus in cap. 13. Deuteronomij*: ubi statuitur ut pater prodat filium impium: ergo eadem ratione filius patrem Deo impium, & hæreticum deferre debet, ut ipsius aliorumque saluti prospiciatur.

Quomodo filio, aut filix possit permitti matrimonium cum hæreticis vide tract. 6. quest. 23. &c.

§. 2. De obligatione Parentum erga liberos.

1. Certum est parentes, avum, aliosque majores jure naturali graviter obligari ad procurandam educationem, & conservationem liberorum.

2. Mater secundùm jura tenetur prolem alere ad annum usque tertium finitum: quæ sequitur educatio usque ad emancipationem ad Patrem spectat. Excipe, nisi hic esset pauper, & mater haberet media sustentationi prolis idonea. *Laym. l. 5. t. 10. c. 3. &c.*

3. Pater obligatur non tantùm proli legitimæ, sed etiam spurix, ex jure Canonico, alimenta procurare, & honestas artes, & dotem filix, juxta suum statum, si indigeant. Peccat proinde omittendo saltem mediocrem diligentiam, ut in hunc finem media acquirat, aut si bona ad hoc necessaria dilapidet. Neque potest dotem filix, aut

aut patrimonium filio denegare, ex eo quod hic Ordines sacros suscipiat, aut filia invitis parentibus alicui nupserit. *Bonac. Azor. Reginaldus.*

4. In necessariis ad salutem ut liberi instruantur curare debent parentes. Hinc graviter peccant, primò si quantum in ipsis est non curent, ut bonis moribus imbuantur, vitent prava consortia, mandata Dei & Ecclesiae observent, Sacramenta frequentent, Christianam doctrinam seu rudimenta fidei addiscant. Si vel exemplo, vel consilio eos depravent: denique si dissolutos moderate non puniant aut objurgent. *Sylv. Sor. Bonacina.*

5. Sunt tamen aliqui casus in quibus Pater filium possit exhæredare: si novercam seu Patris uxorem cognovit carnaliter, si cum gravi dispendio parentum bona dilapidarit, si testamentum à parente condi impedierit, si Patri detento in carcere succurrere detrectaverit fidejubendo. Denique si proles ante annum vigesimum quintum vitam elegerit luxuriosam.

6. Atque hæc quidem causæ valent, quando filijs aliundè superest undè vivant, ut fiat exhæredatio juxta normam juris Canonici, quod requirit ut causæ in testamento exprimantur. Verùm quando, & ubi fieri possit, sæpè etiam pendet à jure civili, & municipali variorum locorum.

Quæres primò, An Pater teneatur dotare filiam volentem ingredi Monasterium?

Respondeo teneri, eo casu quo teneretur illam dotare volentem matrimonio temporali se copulare. Quia conjugium spirituale favorabilius est in ordine ad obligationem dotis quam conjugium carnale, cum sit in se multo præstantius, & leges soleant causis piis præ ceteris favore.

re.

478 Pars 3. tract. 5. cap. 4. De quarto præcepto.
re. Sic disertè docet & probat Sanchez de ma-
trim. l. 4. disp. 26. num. 7. citans Felinum, Bald.
Greg. Lopez, Menochium, Bonacinam, quibus
recenter accedit cum aliis Leander hic tract. 1.
disp. 12. quæst. 13.

Quæres secundò. An, & qualiter peccent pa-
rentes qui filiam invitam cogunt ut Monasteri-
um ingrediatur?

Resp. graviter peccare: quia violant ius quod
habet filia ut sibi statum vitæ liberè eligat, quæ
est gravis injuria, utpote in re maximi momen-
ti. Imo parentes, & alij ad hoc cooperantes, in-
ciderent in excommunicationem latam à Tri-
dentino sess. 24. cap. 18. de Regular. ubi hoc ip-
sum disertè statuitur. Præterquam *in casibus à*
jure expressis: ut si constet fæminam fecisse vo-
tum Religionis: vel si sponsa post bimestre ob-
inito matrimonio, de Religione adhuc delibe-
rans, non permitat matrimonium consumma-
ri: vel si fæmina ob crimen damnata v. g. ad
perpetuum carcerem, conditionem Religionis
ingrediendæ acceptet, &c. in his enim casibus
cogi potest, cum ipsa se obligaverit, ut tradit
etiam Henriquez, Portel & Leander infra.

Notandum tamen, 1. Quod si parentes non
filiam, sed filium cogent ad Religionis in-
gressum, etsi graviter peccarent, excommuni-
cationem illam probabilius non incurrerent.
Quia cum Concilium de fæminis tantum men-
tionem faciat, non debere ad filios extendi do-
cet Leander in hoc præceptum tract. 1. disp. 6. q.
19. Palacius, &c. 2. Non incurri si parentes ad
hoc efficiendum metum tantum levem filia in-
cusserint, quia hoc non est cogere ut loquitur
Concilium, censet Bonacina, Suarez, Sanchez,
Leander, *supra*.

Quæ-

Quæres tertio, An, è conuerso, parens vel alius sine causa impediens filiam ab ingressu Religionis similem reatum, & censuram incurrant?

Resp. affirmativè, ex eodem Tridentino supra cap. 18. ubi sic decernit: *Simili quoque anathemati subijcit eos qui sanctarum virginum, vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine justa causa impederint*: ita etiam Bonacina, Sanchez, Pellizarius, Suarez Tom. 5. in 3. p. di sp. 23. sect. 5. Causa autem justa impediendi possit esse, si quis prudenter iudicet filiam aut filium ad Religionem verè ineptum esse: vel illum Religioni noxiam fore, vel quia in Religione quam ingredi intendit perversè, aut dissolutè vivitur: ut annotat Suarez de Relig. tom. 3. lib. 5. cap. 9. n. 9. Molina, Decastillo, Bordonus, alijque.

Quæres quarto, An peccent mortaliter parentes, qui sine justa causa, sed absque fraude, aut violentia, importunis precibus Filium retrahunt à Religionis ingressu. Respondent omnino affirmativè, Sotus, & Navarrus cap. 12. num. 44. &c. 14. tr. 17. quia id cedit in filij grave præjudiciũ, citans etiam D. Antoninum, Paludanum, Angelum, Sylvestrum, Tabienam: nec non Sayrus in Clavi regia lib. 7. & lib. 11. & apud ipsum Ledesma Pet. Navarra, Aragon, Salonius & Greg. de Valentia: accedit Miranda, Bordonus, Molina, Dicastillo, Fagundez, Leander, alijque: quamvis hoc ex parte restringat Suarez tom. 3. de Relig. lib. 5. cap. 9.

CAPUT V.

De quinto Præcepto. Non occides.

De Homicidio, Mutilatione &c.

1. **H**omicidium est injusta hominis occisio. Contingit enim homini justè vitam auferri, vel ex Dei jussione, qui est supremus Dominus vitæ & mortis, vel ex autoritate legitima reip. uti fit in suspendio malefactorum, vel ex gravi causa aliquid faciendo vel omittendo, ex quo mors hominis præter intentionem indirectè sequatur. Non enim tenemur nostram vel alterius vitam in quavis circumstantia, & quovis incommodo conservare, cum ad conservandam hominis vitam præcepto tantùm affirmativo obligemur, quod cum incommodo valdè gravi obligare non solet.

2. Hinc licitum est occidere aggressorem vitæ suæ, vel alterius: hæc enim justa defensio, non directa occisio est.

3. Idem dicendum est in defensione bonorum, honoris, castitatis, aut alterius virtutis, si id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, id est, si aliâ ratione defendere nequeas: nisi tamen res sit momenti exigui, aut etiam magni, modò viâ juris recuperari possit.

4. Non intelligitur modus inculpatæ tutelæ, si quis majori vi utatur, quàm defensio postulet, aut si quis invaditur, dum potest, non vult fugere, nisi sit persona nobilis cui fuga pro ingenti dedecore reputanda esset, Mald. Dian. Laym.

b. 3. s. 3.

5. Præ.

5. Prævenire non licet, & occidere insidiantem vitæ tuæ privatâ autoritate, sed ad publicam recurrendum est, quamdiu nihil in te attentavit.

6. Tam qui occidit, quàm qui mandat occidere homicida est. Hic tamen si re integrâ & fide bonâ mandatum revocaverit, extra noxam est patrati homicidij: non ita qui consuluit alteri homicidium, nam etsi effectu nondum secuto consilium revocârit, homicida, & irregularis esse non desinit, si non desierit occisor illius consilio moveri. *Sylv. cum communiore.*

7. Filiam vel uxorem in adulterio deprehensam, itemque adulterum, in foro conscientiae occidere non licet: & leges civiles id iniquè permittentes à jure Canonico correctæ sunt.

8. Mortale est procurare abortum etiam ante animationem foetus, licet fiat ad servandam famam, salutem, aut vitam Matris: simile peccatum est, aliquid quacumque demum ex causa præbere foeminae, vel ab ea agi directè, ne prolem concipiat.

9. Ad duellum, sive pugnam inter duos condicto loco & tempore, ullo casu expressè provocare aut illud acceptare mortale peccatum est: aliud est si publicâ autoritate duo pro toto exercitu decernant, uti factum est in Davide & Goliatho. Vel si aliquis quovis loco invasus ferrum stringat, & pugnando seipsum defendat.

Pugnantes in duello, item consulescentes, suadentes, spectantes excommunicantur, in *Concil. Trid. sess. 25. c. 15.* & plura extant in Bulla à Clemente VIII. ea de re edita. Duellum acceptare non censetur, qui provocatus respondet, se ob provocantem à consueta via non recessurum, aut si aggrediatur se defensurum. *Navar. c. 15.*

Alterum mutilare, membrum aliquod amputando, aut vulnus infligendo sine justa causa peccatum est contra justitiam: quod verum est etiam si id fieret cum consensu illius qui mutilatur: aut aliquis seipsum sine causa mutilaret, aut vulneraret. Ratio est, quia sicut nullus habet Dominium suae vitae corporalis, quod Deus sibi reservatam voluit, sic nemo retinet Dominium suorum membrorum, ut possit de illis quovis modo pro arbitrio disponere.

Quaeres, quid pro hominis vita, aut vulnere, aut membri amputatione restitui debeat?

Respondeo ex communiore Doctorum sententia aestimandas esse imprimis expensas factas in curatione vulneris: item lucrum quod cessavit, & damnum quod emerfit ex alterius morte, vulnere, aut mutilatione.

Sed *Quaeres*, An pro ipso membro amputato, aut vita, aut cicatrice ex vulnere relicta, aliqua compensatio ex justitia debeat?

Respondeo, etsi aliqui id affirmant, probabiliorem tamen videri sententiam *Navarri* aliorumque, qui negant ullam compensationem ex justitia deberi. Quia membrum & vita hominis est bonum altioris ordinis quam ut pecunia, aut alio pretio aestimari, aut aequari debeat. Quamvis autem praecise pro ipsa cicatrice nihil sit restituendum, si tamen ex ea damnum sequatur, v.g. in femina quae ob deformitatem ex cicatrice contractam non potest pari nubere, debet ea jactura juxta prudentis aestimationem compensari.

CAPUT VI.

De sexto Præcepto. Non mæchaberis.

De Luxuria.

1. **L**uxuria est inordinatus appetitus, vel usus sensus venerei, qui fit in corpore cum commotione spirituum generationi servientium.
2. Actus luxuriæ, alij sunt perfecti & consummati cum seminis decisione, alij imperfecti, qui consistunt in interno desiderio & oblectatione morosa. Speciem sumunt hi actus à diversis objectis circa quæ versantur, ideoque ea in Confessione sunt explicanda; vel etiam à modo, quo exercentur naturali, vel contra naturam: diversitas illa magis patebit ex sequentibus.
3. Fornicatio, est concubitus soluti cum soluta, quæ nempe libera est à voto, Matrimonio, Religione, cum mutuo consensu habitus.
4. Incestus, dicitur concubitus cum cognatis, etiam spiritualibus, per Baptismum videlicet aut Confirmationem, & affinibus. Cognati hi sunt usque ad quartum gradum; uti & affines, quando affinitas illa oritur ex copula conjugali: ex copula autem non conjugali, solum extenditur usque ad secundum. Cum iis qui religionem profitentur, aut sacris initiati sunt, aut in loco sacro, potius sacrilegium videtur quàm incestus. Cum filia autem Confessionis, etsi cognatio spiritualis propriè non sit, dignum tamen est flagitium Confessarij depositione, & carcere, & ob similitudinem venit etiam nomine incestus.
5. Stuprum est copula quæ cum virgine exercetur,

eretur, siue vir fuerit virgo siue non.

6. Sodomia est, cum sexus eiusdem duo commiscetur, etiam feminae, vel cum femina vir praeposterè extra vas naturale. Quidam verò putant variari speciem sodomiae, si fiat cum cognato, aut affine, aut cum habente votum castitatis, &c. Sed hoc parùm ad praxim iuvat, quia equidem in Confessione explicandum est se sodomiam commisisse cum habente votum castitatis, affine, cognato &c.

7. Ad bestialitatem reducitur etiam coitus qui fieret cum dæmone. Sunt autem bestialitates reliquæ speciei eiusdem.

8. Sodomia, bestialitas, mollities non sunt eiusdem speciei infimæ, ac proinde in his non sufficit in Confessione dicere, se procurasse pollutionem, sed exprimenda est particularis species bestialitatis aut sodomiae, ita Alex. 7. supra.

9. Mollities siue pollutio grave est peccatum, quoties spontè procuratur, aut voluntas in eam plenè consentit. Pollutio involuntaria non est peccatum; nec opus honestum undè sequitur, v.g. Confessionem rerum turpium, relinquere oportet, nisi sit periculum consentiendi.

10. Defectu pleni iudicij & consensus in semel experrecto pollutio non est mortalis. *Sorus, Tulletus cum communi.* Dum ea provenire advertitur, pro securiori praxi docent optimi Authores, expedire tunc se munire signo crucis, & sine alio attractu Deum ferventer rogare, ut se ab omni in eam delectationem lapsu conservet. Non enim, inquit S. Bernar. nocet sensus ubi non est consensus, ita Sanchez, Busen. Trul. &c.

11. Oscula & tactus verè libidinosi inter non conjugatos mortalia sunt peccata, non autem inter conjugatos, si absit periculum pollutionis.

12. Inter

12. Inter Sponfos amplexus & oscula licita sunt in signum sinceri affectus & benevolentiae, non autem tactus impudici, qui proximè ad copulam disponunt. *Sanch. Dian. p. 2. tr. 17. r. 6. &c.*

13. Quæ ab aliquo opprimitur non tenetur ad defensionem sui illum lædere, at verò tenetur clamare & resistere quantum potest sine periculo vitæ aut famæ.

14. Si in cogitationibus venereis voluntas se habeat negativè, id est, non consentiat neque dissentiat motibus luxuriæ, probabile est non peccare mortaliter, nisi adsit periculum consensus aut pollutionis. *Sanch. & 9. alij. probati Auctores.*

15. Probabile est simplicem delectationem, quæ fertur in personam conjugatam aut affinem, non habere malitiam distinctam ab ea, quæ fertur in solutam, aut non affinem, ideòque non esse necessarium hanc circumstantiam in Confessione explicare. *Diana, Vasq. & 7. alij quos illicitant.*

16. Si oscula fiant ex urbanitate, & ex more patriæ, non sunt illicita, si non accedat pravus affectus. Viros Ecclesiasticos & maxime Religiosos decet illum Patriæ morem, quantum sine offensione fieri potest, meliori urbanitate declinare.

Quæres, An, & quomodo universim censeatur aliquis peccare contra castitatem indirectè, ponendo causam rei venereæ proximam, aut remotam?

Respondeo primò, Quando aliquis facturus rem necessariam, aut ex se licitam prævidet inde secuturos motus venereos, aut etiam pollutionem, quam nullo modo vult, aut directè intendit, tunc non tenetur abstinere à tali actione,

ne, si non existimet adesse periculum ne consentiat in istam delectationem. Quia ad actionem illam aliunde necessariam, aut ex se licitam sequitur ille motus aut pollutio tantum per accidens; homini autem prosequenti suum ius non imputatur effectus per accidens, & praeter intentionem secutus, alioqui saepe deberet abstinere ab actionibus bonis & honestis. Hinc 1. colligitur, non obstante periculo talis effectus, licitum esse audire confessiones mulierum; etiam quando exponunt res lubricas & venereas: 2. studere casibus qui circa tales versantur: 3. aspicere, & alloqui personas alterius sexus: 4. seipsum, aut alium medendi causa, aut ex alia honesta ratione contingere. Si tamen aliquis expertus esset se ex simili occasione saepius ulterius in expressum delectationis consensum mortaliter prolapsus esse, teneretur à causa illa etiam ex se licita abstinere, ut docet *Navarrus hic cap. 10. Sanchez, Filliucius, Layman num. 16.* ubi notat, illos qui in actionibus utilibus, aut ex se honestis tales effectus experiuntur facilius liberari, si animo obfirmato eos effectus contempnant, quam si nimio timore imaginationem moveant, & sic movendo magis ad cogitandum sollicitent.

Secundo, Si causa, ex qua talis motus aut pollutio sequitur, sit proxima, sive, ex natura sua ad venerem ordinata, ut est tactus, aspectus, lectio, aut locutio ex se luxuriosa, quae otiosè, & sine debita causa exercentur, mortale peccatum est ab illis non abstinere. Quia qui consentit in talem causam proximam, censetur moraliter in effectum consentire. Si verò sit causa tantum remotè, & per accidens ad pollutionem concurrans, ut nimius potus, aut cibus, aut equitatio, aut confabulatio, etsi absque causa & utilitate exer-

exerceantur, motus, aut pollutio ex illis secuta
censetur tantum venialis, dummodo ea non in-
tendatur, & absit periculum consensus veneri.
Quia effectus ille in talibus causis tantum re-
motè, & imperfectè continetur, & potius pro-
veniunt ex imbecillitate complexionis & natu-
ræ, quàm ex intentione illius qui talem causam
aut actionem ponit, Ita etiam docet Sanchez,
Fillucius, Lessius, Diana alios citans part. 5. tract. 13.
resol. 4. Itaque generatim ut sciatur quando ta-
les effectus censeantur esse intenti indirectè, si-
ve in sua causa, aliqui breviter hanc Regulam
statuunt: Si causa in genere luxuriæ sit pecca-
tum mortale, pollutionem ex ea secutam esse
mortalem: Si causa sit venialis, illum effectum
esse venialem: Si verò causa nullum sit pecca-
tum, effectum quoque nullum fore peccatum,
secluso semper periculo directi consensus in ip-
sam pollutionem ex tali causa provenientem.

Remedia contra luxuriam, quæ decet Confes-
sarium in promptu habere, breviter assignat
Peyrinus t. 1. q. 3. c. 2. atque.

1. Humilitas & oratio, ut agnoscentes no-
stram fragilitatem ad Dei auxilium recurramus.
2. Sobrietas in victu, & carnis mortificatio.
3. Custodia sensuum, & vitatio familiaritatis
cum mulieribus.
4. Fuga otij.
5. Piorum libro-
rum lectio.
6. Mortis & æternarum pænarum
viva meditatio.
7. Frequens Communio, &
Confessio apud unum prudentem & stabilem
Confessarium.
8. Occurrente tentatione, cogi-
tare Deum adesse præsentem, severum peccati
vindicem: ac frequenter animo revolvere hanc
sententiam: *Momentaneum est quod delectat, æternum
quod cruciat.*

CAPUT VII.

De Præcepto VII. VIII. IX. Non furtum facies &c.

De Furto, Rapina, &c.

1. **F**urtum est occulta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino: si fiat cum aperta violentia, dicitur rapina, quæ à furto specie distinguitur.

2. Furtum non est, in extrema vel gravissima necessitate propriâ vel alienâ accipere ex re alterius, quantum hic & nunc necessarium est ad subveniendum necessitati, neque obligatio est postea restituendi. Aliter sentiendum de necessitate gravi, juxta dicta part. 3. tract. 1. quæst. 9.

3. Quantitas requisita ad furtum mortale, æstimanda est ex prudentum judicio consideratâ pecuniæ raritate, & personâ furto lassâ. Non malè rem determinare videretur, qui statueret quantitatem censei gravem, quæ æquaret stipendium diurnum honesti artificis; solent enim homines laborem illum, ejusque prærium pro re notabili æstimare. Ita etiam docuit hic *Lud. Sanders*, & in suis dictatis plures alij Lovanij eruditi Professores.

Laxior est *Sotus*, *Corona*, *Navarrus* de furto, n. 3. qui docent mortale non esse lautas divitias possidenti auferre tres argenteos. Respectu hominis quantumvis ditissimi unum vel alterum aureum materiam gravem conficere censei *Bonacina* alijque.

4. Potest etiam in re modica aliquando grave peccatum admitti, si indè grave damnum eveniat.

Part. 3. tit. 5. cap. 7. De precepto septimo. &c 489
niat, ut si quis sartori acum, quam unicam habet, suffuretur.

Quando domestici furta non admodum damnosa sine magna difficultate restituere nequeunt, prudenter & licitè aget Confessarius, si illis injungat, ut obsequiis extraordinariis damnum compensare studeant.

5. Uxor à viro, filius à patre, si quid non magni pretij accipiat, non furatur: si tamen notabile quiddam fuerit, omninò est restituendum.

6. Si quid contractu oneroso, ut emptione, à fure acceptum sit, sufficiet id ei, aut cui ille voluerit restituere, etsi quidam domino proprio id malint restituendum esse.

7. Qui pauca furatur per vices, ubi summam notabilem explevit, obligatur sub mortali ad totius summæ restitutionem; modò illa pauca sic accepta sint, ut in morali aestimatione, una summa totalis, aut notabilis damnificatio censeretur possint: quia tunc in idem recidit, sive quis ab altero auferat summam notabilem paulatim, sive simul, cum in utroque eventu damnum æquè magnam sustineat proximus. Deinde hæc praxis, utendi v.g. parvis ulnis, aut mensuris, esset graviter perniciofa commercio humano; ut proinde Innocentius XI. rectè prohibuerit propositionem 38. huic doctrinæ oppositam. Fufius hæc deducta invenies supra *part. 3. tract. 1. quest. 9.*

8. Sine furti crimine potest uxor succurrere necessitati sui patris, aut matris, aut prolis ex alio Matrimonio, etiam nolente marito, ex bonis propriis, aut communibus, dummodò post mortem viri ea quæ largitur in sua portione computet. Quia illa jure naturæ tenetur cos alere,

490 Pars 2. tr. 5. cap. 7. De praecepto septimo. Et alere, & maritus debet in hoc consentire, *Navar. Less. Diana p. 5. r. 8. r. 34.* Quod aliqui ad uxoris fratres, & sorores probabiliter extendunt,

9. Non furatur etiam v.g. famulus, qui moderate utitur tacita compensatione, si stipendium suum (quod supponitur illi promissum, & certo debitum) non possit aliter obtinere. Uti plures docent apud *Laym. & Tolet. l. 5. cap. 15.* contra alios paucos. Et haec illorum sic limitata doctrina, est omnino aliena à prop. 37. reprobata ab Innocentio XI. *Famuli & famula domestica possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant solarario, quod recipiunt.* Quia hic compensatio illa non relinquitur iudicio famuli, sed requiritur expressè ut salarii illud totum sit illis promissum, & certo debitum, & ut aliter obtineri non possit. Nihil autem horum trium propositio praedicta requirit: & ideò illa periculo injusti excessus, & abusus viam pandere videtur.

Quaeres, An liceat clam, aut etiam per vim propria auctoritate rem meam recuperare ab alio iniuste detentam.

Respondeo cum distinctione: Si res tua in specie extet apud injustum detentorem, nec possis facile aliter recuperare, licitum esse non tantum clam auferre, sed etiam vim adhibere. Quia perinde agis ac si vim inferres furi volenti rem tuam rapere, aut raptam retinere, quod licitum esse admittit communis sententia.

Quod si res tua apud alium non extet in specie, sed tantum in debito quo alius tibi adstrictus tenetur, quod non facile potes recuperare, tunc dico licitum non esse vi rem equivalentem eripere, aut debitorem violenta coactione ad debiti solutionem adigere. Quia debitum ut legitime

mè recuperetur exigit cognitionem causæ, cognitio vero causæ requirit officium iudicis, nemo autem in sua causa iudex esse potest.

Quæres præterea, An ille qui alteri damnum attulit ignoranter, aut non liberè, teneatur ad illud reparandum?

Respondo negativè. Quia damnum non potest, damnificato rationabiliter invito. Assumptum probatur: nemo potest velle, ut quis sibi non inferat noxam, licet de ea inferenda inculpate non cogitet, aut licet necessariò eam inferat, cum non possit velle id quod impossibile est. Confirmantur hæc ex Decret. Greg. *lib. 5. tit. 36. de injuriis & damno dato cap. ult. necnon l. 3. §. ad legem*: quibus consonant Theologi postmodum omnes unà cum D. Thoma.

Dices primò, quivis licitè alterum arcet, etiam non liberè agentem, ne se lædat: ergo læsus in casu rationabiliter est invitus.

Respondeo, concedo antecedens, quia alioquin se suaque defendendi inutile pro magna parte foret; sed nego consequens, eò quòd dispendium illud nec ab illo (uti suppono) nec ab alio inferente evitari potuerit.

Instabis, saltem poterit absolutè velle, ut quando jam jactura sibi eatenus fuerit illata, restauretur ab inferente: hoc enim videtur requirere plena sui defensio.

Respondeo, negando assumptum: defensio ut sit licita, debet fieri modo competenti, qualis non est, si quis vellet obstringere alterum subreatu pænæ aternæ vel temporalis ad resarciendum cum æquali detrimento aliquid, cujus ipse causam non magis moraliter præbuit, quàm si bestia aut res aliqua inanimata effecisset. Aliud est, dum amentem, v. g. aut furiosum, volentem

492 Pars 3. 17. § cap. 7. De precepto septimo, &c.
mihi nocere, simpliciter impedio : tunc enim non
volo fieri aut omitti sponte ab illo aliquid, quod
facere aut omittere sic nequit ; sed tantum co-
natui ejus resisto, sicuti resisterem furori alicu-
jus bruti vel elementi , quod utique permissum
est.

Dices secundò, ille qui posuit causam damni-
ficativam bonâ fide, tenetur eam re cognitâ re-
movere : ergo etiam tenetur reparare noxam ,
qui illam intulit eâdem fide.

Respondeo, ille de quo in antecedenti, tenetur
ad hoc ex Charitate, concedo : ex justitia, nego ;
Cum enim illa actio ab eo processerit more non
humano , in aestimatione morali tantumdem
est, acsi ab eo non processisset. Proinde non te-
netur etiam alter resarcire damnum à se bonâ
fide allatum, nequidem ex Charitate : quia non
potest resarcire absque damno secundum se
gravi aut æquali, prout facere potest prior cau-
sam removendo.

Iustabis, cum alteruter in casu incommodum
subire debeat , satius videtur, ut is ultimatè sub-
eat, qui illud à parte rei intulit.

Respondeo, negando assumptum : etenim ra-
tioni consentaneum haud est (ut ex prædictis
liquet) obligari creaturam rationalem ad restau-
randam jacturam, quam posuit absque ulla cul-
pa. Proinde offensus cogitare potius debet sibi
illud non tam per hominem, quam per infortu-
nium obtigisse. Si tamen prudenter dubitaret ,
num afferens aut permittens damnum, aliquam
culpam seu negligentiam commisisset, tunc lici-
tè posset eum ad reparationem urgere per ma-
gistratum , qui juxta leges Civiles in similibus
favet damnificato. Ex his patet tutam esse hanc
resolutionem , quæ in praxi magni sæpe mo-
menti

Pars 3. tract. 5. cap. 8. De Contractu in genere. 493
menti est, & passim magis supponitur quam
stabilitur.

De aliis injuriis & peccatis, quæ præcepto 8.
9. & 10. adversantur, ex sequentibus constare
debet.

CAPUT VIII.

De Contractu in genere.

Contractus est consensus externus duorum,
quo liberè & legitimè utraque pars, vel sal-
tem una alteri acceptanti, se obligat. In qua
definitione, pleræque conditiones ad contra-
ctum requisitæ implicite continentur.

1. Ex qua sequitur primò, non perfici con-
tractum, aut obligationem, si alteri promisi-
sti sic, ut solus ipse sis conscius: imò etsi sig-
num externum accesserit, si non acceptaverit
alter, contractus nullus est, ac nulla proinde
obligatio.

2. Qui ad contrahendum sunt inhabiles, aut
quibus jus positivum resistit, nihil agunt con-
trahendo, v. g. pupilli, fatui &c.

3. Nihil item agitur, si materia contractus
sit illicita, vel illegitima, uti est res aliena ven-
dita à fure.

4. Eadem est ratio, si circa rei substantiam
vis, dolus, error versatus sit, quod accidit,
v. g. ubi acetum veniit pro vino, vitrum pro
gemma.

5. Si tamen, circa qualitatem tantum, aut
circumstantiam ejusmodi accidentalem, error
dolusve intercesserit, non idcirco contractus
continuò est invalidus: Poterit is nihilominus
interdum ob injuriam rescindi.

6. Imò

6. Imò nec si ex metu gravi etiam injustè incusso celebretur contractus, idcirco invalidus dicendus erit, siue onerosus is fuerit siue gratuitus: est enim adhuc liber simpliciter, & voluntarius, licet à iudice rescindi possit ex arbitrio illius, qui metum passus fuerit. *Sanch. Laym. Lugo hic, d. 22.*

7. Excipitur iure positivo contractus Matrimonii, professio religiosa, & alia quæcumque vota, quæ tali metu extorta non obligant; item contractus dotis, qui in hoc contractum Matrimonii sequitur, promissio vel traditio in rebus Ecclesiæ, autoritas tutoris per metum extorta. *leg. 1. §. ult. ff. de author. tutor.*

8. Illegitimè contrahunt, quibus bonorum suorum administratio non conceditur, ejusmodi sunt furiosi, prodigi, filii familias, uxores, Religiosi, Pupilli, minores. Excipe casus aliquos quos habet *Less. l. 2. cap. 17. dist. 4.* & qui infra occurrunt.

C A P U T IX.

De Donatione & Promissione.

1. **D**onatio alia est verbalis, per quam res donata non traditur, & parit tantum actionem personalem, in eum, qui donavit: Alia est donatio realis, in qua res donata etiam traditur, & statim transit in rem accipientis.

2. Donatio, etiam adhibitâ scripturâ & testibus, potest ante acceptationem revocari. Ad donationem validam requiritur, ut absenti eam indicet ipse qui donat, nec satis est id fieri ab alio, sine ejus mandato: quod si is cui
res

res donatur, præsens taceat, censetur acceptare. Quia in favorabilibus qui tacet consentire censetur.

3. Donatum pro absente acceptare potest Notarius, & pro causa pia homo quilibet.

4. Bonorum omnium donatio non semper est invalida, si donans præsentia tantum bona intelligat, nec adjungat etiam futura; si quidem pietatis, aut dotis, aut mortis causâ donatio facta sit, aut si ea juramento aut morte firmetur. *v. Molin. d. 280.*

5. Qui certam summam donando excedere prohibetur, titulo tamen remunerationis, gratitudinis, eleemosynæ donare poterit; etiam sic imminutâ portione legitimâ filiorum: ita *Navar. &c.*

6. Quod datum est per modum dispositionis ad aliquid, v. g. ad religionem, aliumve statum, retineri potest, etsi postea status ille non sequatur.

7. Rex potest revocare donationem tam suam, quam prædecessoris sui, si illa regnum enormiter lædat. *Bart. Lugo, Diana p. 8. t. 6. r. 18. &c.*

8. Modus adjectus donationi turpis, vel impossibilis, censetur non adjectus. *Molina d. 208. col. 5.*

9. Donatio inter vivos, etsi res jam tradita sit, revocari potest in certis casibus, nisi illa fuerit remuneratoria, aut facta Ecclesiæ, aut Monasterio.

Primus casus est, si donatarius probetur esse enormiter ingratus, v. g. si donanti graves injurias inferat, aut inopiâ laborantem non sustentet, quod notandum est ingratis filiis, quibus

496 Pars 3. tit. 5. cap. 9. De Donatione & Promissibus parentes omnia donarunt *Less. Sylv. Trul. Bonacina.*

2. Si donans caruerit liberis, & postea ei proles nascatur: hæc enim conditio inest donationi, ex dispositione juris, uti notat *Diana, Sa &c.*

3. Si donatio fuit talis ut filii omninò priventur legitimâ portione, possunt eam, etiam ipsi filii revocare. *Navar. Less. Diana.*

10. Simplicem promissionem rei notabilis, etiam si à promissario acceptatam, per se non obligare sub mortali docet *Cajet. & quidam alii.* Probabilior tamen videtur contraria opinio quam tenet *Malder. Vasq. Fil. &c.* si quis veram promissionem seriò expresse, & non solum positum aliquid præstandi.

11. In foro tamen externo ut judicetur seria & valida promissio, ultra acceptationem requiritur ut exprimat causa propter quam facta fuerit promissio, ut tradit *Covar. Villa. Trul. l. 7. c. 16. d. 6.*

Plura de promissione & donatione colliguntur ex dictis suprâ de devoto, & infra de testamento.

CAPUT X.

De commodato, deposito, mutuo.

1. **C**ommodatum est contractus, quo res aliqua quoad solum usum, pro certo tempore, & gratuitò conceditur.
2. Depositum, est quod traditur custodiendum, ut integrum restituatur.
3. Mutuum ab utroque differt in eo, quod transferatur in alium dominium illius rei quæ mutuo

Paris 3. tract. 5. cap. 10. De commodato, &c. 497
mutuo datur, non item in illis quæ dantur per modum depositi vel commodati.

4. Ante tempus definitum commodator rem commodatam repetere non potest sine iniustitia. Si tamen ex eo, quod re suâ careat, illi damnum impendat, potest eam ante tempus repetere, quamvis inde damnum æquè magnum impenderet commodatario. Quia (ut ait *Navar.*) in commodatione hæc tacita involvitur conditio: nisi interea contingat rem esse necessariam commodanti.

5. Re depositâ licitum est uti, quando depositarius bonâ fide existimat depositori id non displiciturum, aliàs absque usu servari debet.

6. Si res commodata, vel deposita perierit, probabile est depositarium teneri tantùm in casu quo dolo, aut culpa crassa dolo æquivalens intervenerit: *Less. Layman.*

Excipe tamen factores, molitores, aliosque artifices, quibus res traditur expolienda, uti etiam nautas & aurigas, qui ex levi culpa obligantur. Quia etiam in eorum commodum res alienæ illis traduntur. *Sylv. Less. &c.*

7. Si depositarius aut commodatarius dubitet, an commodatum sive depositum perierit suâ culpâ, non tenetur, in foro saltem interno, ad restitutionem. Quia in dubio non præsumitur delictum, ita *Sanch. de Matrim. l. 2. d. 41. num. 18. &c.*

8. Dolus tamen præsumitur in foro externo, nisi depositum casu sic periisse probetur, ut simul cum rebus depositarii servari non potuerit, quod fieri potest, v. g. imminente naufragio aut incendio, quo casu depositarius non tenetur rem alienam præ sua servare.

9. Si quis depositum domino reposcenti remiserit

498 Pars 3. tract. 5 cap. 10. De commodato, &c.
miserit per hominem, qui vulgò fidus audiebat, isque sibi retinuerit, vel perdiderit, rem domino periisse censet *Molina apud Escobar, &c.*

10. Mutuans ad damnum faciendum obligatur in conscientia, si de rei vitio mutuatarium non monuerit.

Item nisi par necessitas urgeat, rem mutuam ante tempus repetere non potest.

11. Tenetur mutuatarium præstare casum fortuitum mutuo evenientem, cum penes eum rei dominium sit, & in eadem qualitate, & quantitate eam suo tempore reddere debeat.

Non licet in vero mutuo, ullum lucrum accipere, quia esset usura, ut cap. seq. magis patebit.

12. Mutuum distinguitur à pignore, hypotheca, & locato, quod in his dominium rei in alterum non transferatur cui ea oppignoratur, sed tantum usus, uti diximus de commodato & deposito, in mutuo autem cum usu dominium transfertur. *Bonac. d. 3. q. 3. p. 1. &c.*

CAPUT XI.

De Usura.

1. **U**Sura est lucrum ex mutuo: tale lucrum est quilibet pretio æstimabile, quod supra summam capitalem præcisè ratione mutui exigitur. Hoc autem iniquum est, exigere lucrum pro re mutuata, quæ non est amplius tua, sed aliena; quia rei mutuatae dominium transfertur in eum, qui mutuum accepit.

2. Usura non est, si nihil ut pretium mutuans intendat, sed ex gratitudine tantum aliquis speret, & eâ intentione illi aliquid doneatur,

tur, etsi illud ut finem principale intendat.
Mol. To. 2. d. 305. n. 6. C. Lugo d. 25. &c.

3. Usura tamen incurritur dum ultra sortem signatè aliquid exigitur tanquam ex benevolentia aut gratitudine debitum. Aliud enim est aliquid ex gratitudine sperare, aliud ut debitum exigere; hoc enim aliquam mutuam transactionem præsupponere videtur.

4. Si des mutuum, ut te in alterius amicitiam insinues, usura non erit; imò nec si inde speres aliquod officium. Quia amicitia pretio æstimatur.

5. Usurarium tamen est & illicitum pactum de officio aliquo obtinendo à mutuatario, vel de ejus opera pro te impendenda: ita communiter Doctores cum *Molin. Less. Salas. C. Lugo.*

6. Usura non est postulare aliquid ratione difficultatum vel expensarum, quæ erunt, vel timeantur in recuperanda sorte quæ mutuò datur: item ratione periculi in eadem recuperanda. Quia pretio æstimari potest quod quis se in talem difficultatem periculumve conjiciat.

7. Nec est usura pacisci & accipere aliquid ratione emergentis damni, cujus mutuum verè causa sit, aut cessantis lucri, vel cessaturi, modò de hoc ipso mutuatarius præmoneatur: ut si cum pecunia tua quam alteri mutuaris poteras & volebas negotiando quæstum facere.

8. Usura est, mutuare frumentum vetus cum obligatione ut restituatur novum certo tempore, si quidem qui dat mutuum sciat novum fore melius, & majoris pretii. *Sylv. Navar. Trul. d. 15. n. 11.*

9. Ex sententia communi usura est, si mutuum des ut postea ex debito civili obligetur mutuatarius, tibi mutuari vicissim, aut vendere,

re,

500 Pars 3. tract. 5. cap. 11. De Usura.
re, aut merces apud te emere, aut operas suas
tibi locare. Ejusmodi enim obligatio pretio
æstimabilis est, quæ mutuatarium privat po-
testate emendi alibi &c. *Lessius l. 1. c. 20. d. 8.*
C. Lugo, Layman. l. 3. tr. 4. cap. 16. num. 3.

Item si frumentum quod alibi habes mutuum
des, cum obligatione, ut reddatur vel hic vel
alibi, ubi plus valet, cum sumptu vel labore
majori. Nisi fortè alius titulus æquivalens ac-
cedat, lucri cessantis, periculi, &c.

10. Si mutuo des, v. g. decem modios tritici,
& interim per accidens crescat tritici pretium,
potes eandem mensuram repetere. Quia sic
non petitur frumentum mutuum propter ejus
pretium, sed propter ipsam substantiam fru-
menti, cui eadem mensura est æqualis. *Laym.*
Bonac. Aliud est de moneta dum ejus valor
accrevit, quia in ea æqualitas valoris non sub-
stantiæ spectatur, *Laym. Bonac. &c.*

Præter obligationem restitutionis, usurarius
est obnoxius pœnis à jure constitutis *cap. quam-*
quam, de usu. in 6. ut si sit publicus sive noto-
rius, non debeat admitti ad communionem al-
taris, aut absolvi donec usuras actu restituat
vel cautionem pro iis præbeat, neque sepeliri
in loco sacro, & qui sepelit ipso facto est ex-
communicatus. *Bonac. Lessius, Trul. Laym. &c.*

CAPUT XII.

De Emptione, & Venditione.

1. **E**mptio, est contractus quo pretium pro
merce solvitur: venditio, quo pretium
pro merce accipitur. Uterque contractus mer-
cis traditione completur, & utriusque justitia
in

Pars 3. tract. 5. cap. 12. De Emptione, &c. 501
in aequali valore mercis & pretii consistit.

2. Etsi contingat venditorem necessitate ductum res suas vilius vendere, emptio tamen erit iusta. Quia à nullo deceptus est venditor, & venditio illi manet libera. *Cajet. Bonac. &c.*

3. Emptor potest emere minoris ex eo quod multa simul emat. Quia tum venditorem expeditum facit ad alia coemenda, & liberat eum curis res illas servandi & vendendi.

4. Venditor communiter vendere debet eo pretio, quod vel à lege, vel à Magistratu constitutum est, & si nullum sit statutum, illud aequum censetur, quod à communi hominum aestimatione imponitur. Non consistit tamen illud pretium in indivisibili, sed dividitur in medium, infimum, & summum, sive in pium, moderatum, & rigorosum, ita ut venditio iusta sit intra hanc latitudinem, ut videlicet modo infimo, modo summo pretio merces possint divendi.

5. Debet in aequalitate mercis cum pretio computari labor, impensa, industria adhibita in merce comparanda, conservanda &c. Unde ex hac ratione excusari possunt qui res minutas, aut foenum, aut avenam in hospitibus charius vendunt, quam passim alii in quantitate majori.

6. Illud genus monopolii injustum est, quo mercatores aliqui inter se propriam auctoritate conveniunt, ut coemendo merces certi generis, v. g. frumentum, salem, vinum, illas pro suo arbitratu charius divendant, dum ipsi efficiunt ut vix alibi inveniri possint.

7. Venditor debet emptorem praemonere de notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. g.
de

502 Pars 3. tract. 5. cap. 12. De Emptione, &c.
de ovibus si sint morbidae, de domo si sit ru-
nosa, de equo si sit furiosus, de panno si sit
adustus: alioqui ad refarciendam fraudem &
damnum secutum obligabitur.

8. Si occultè noveris debitorem tuum non
esse solvendo, injustum videtur pretio ordina-
rio debitum illud vendere iis, qui id nesciunt:
tam quia dolus est, quàm quia non revelatur
maximum vitium debito intrinsicum, quod est
impotentia solvendi.

9. Licet rem vendere pretio corrente, & ni-
hil dicere emptori, etsi venditor sciat pretium
mercis mox esse minuendum. Quia pretium
currentis, simpliciter adhuc justum est. Seclusis
tamen mendaciis, dolo, fraudibus, quibus
emptorem ad emendum allicere nequaquam li-
cet. *Bonac. q. 2. p. 5. n. 12. cum Azor. Fill. Lessio*
&c.

10. Si duobus in solidum res sit vendita, do-
minium acquirit is, cui tradita est, modò pre-
tium solverit: si verò neutri tradita sit, debe-
tur ei qui priùs tempore emit, alteri verò re-
linquitur actio in venditorem. Dominium ta-
men, ante traditionem, Ecclesiis, aliisque piis
locis acquiritur. *Less. C. Lugo &c.*

11. Si res empta pereat ante traditionem, &
sit in individuo determinata, v. g. hæc domus,
hoc dolium vini, hic modius frumenti, illa pe-
rit emptori, nisi venditoris culpa perierit, aut
aliter expressè conventum fuerit: si autem
empta fuerit res indeterminata periculum spe-
ctat ad venditorem. Ita *C. Lugo, Less. Bonac.*
Layman l. 3. t. 4. c. 17.

12. Si post traditionem res vendita pereat,
aut fiat deterior, cedit in damnum emptoris,
etsi necdum persolutum sit pretium: quia res
qua-

13. Usura est, minoris emere credita certa anticipatâ solutione; secluso lucro cessante & damno emergente. Sic enim implicite mutuatur pecuniam minorem pro exigenda majori *Molin. Less. Fill. Tol. Bon. d. 3. q. 3. p. 10.* Aliud est, si credita sint incerta, litigiosa, aut cum difficultate exigenda: tunc enim jure coëmuntur minoris pro ratione incertitudinis ac difficultatis ab emente sustinendæ in re obtinenda, ita *Bon. Trul. &c.*

14. Regula universalis dignoscendi, an in aliis contractibus, in quibus est rerum quæ permutantur inæqualitas, interveniat aliqua injustitia, plerumque erit: animadvertere an insuper ex una parte accedat lucrum cessans, damnum emergens, aut periculum fortis, nam ex horum titulorum justâ consideratione, aliquid ultra sortem accipi potest. Uti fusiùs deducit *Molina, Less. Laym.* aliique Theologi & Juristæ. Varia insuper pro contractibus privatis, singulorum locorum propriis juribus constituta sunt, quæ nequeunt ad certa principia reduci, & ad Judicem potiùs, quàm ad Confessarium pertinent.

Quæstio in praxi singularis est: An vendentes licite possint vino aquam miscere, aut optimo tritico grana viliora, si per hoc vinum aut triticum non reddatur deterius, quàm id quod passim pro eodem pretio ab aliis venditur?

Respondeo id non esse illicitum, si mixtio illa cum cautela, & sine immodico excessu adhibeatur, uti plures docent cum *Lessio de just. lib. 2. cap. 21. dub. 11. Bonacina tom. 2. disp. 3. de contract. q. 2. pun. 6. n. 17. Diana part. 1. tract. 8.*

504 Pars 3. tract. 5. cap 12. De Emptione, &c.
tract. 8. resol. 51. Contra Rebellionem Busenb.
Laymam tom. 1. sect. 5. de just. tract. 4. cap. 17.
§. 2. Mendo in statera differit. 6. quæst. 4.

Probatur nostra responsio: quia in casu nul-
lum damnum aut injuria infertur emptori: non
enim tenetur venditor illi tradere merces majo-
ris perfectionis quam sint illæ, quæ pro eodem
pretio ab aliis passim venduntur, & quæ ean-
dem utilitatem habent ad usus humanos, uti
hic fieri supponimus. Ergo venditor per hanc
commixtionem non delinquit contra justitiam,
neque ad restitutionem obligari debet. Idque
confirmatur ex eo quod plures Authores proba-
ti tradant, licitum esse venditori imminuere rei
mensuram, quando aliâ ratione obtinere ne-
quit legitimum illius pretium, cum per hoc
nullam inferat injuriam emptori, cui tradit
merces pretio accepto æquivalentes.

Dixi in responsione, si cautela sine immodico
excessu adhibeatur. Quia propter excessus peri-
culum hæc praxis, quamvis in se legitima, pru-
dentibus tantum & timoratis indulgeri debet,
ne aliâs homines laxioris conscientiæ facile sibi
persuadeant suarum mercium præstantiam ca-
teras longè antecellere, atque ita vinum largâ
manu lymphatum, largiori conscientia, pro
communi melioris vini pretio divendant.

De Simoniaca emptione aut venditione.

Simonia est studiosa voluntas emendi, aut
vendendi aliquid spirituale, aut spirituali
annexum, pro pretio temporali. Nomen ac-
cepit à Simone Mago qui Actorum 8. hoc cri-
men admisit.

1. Requiritur ad Simoniam ut sit deliberata
vo-

voluntas emendi aut vendendi, siue contractus onerosus, aut pactio tacita, vel expressa, & obligatio ex ea resultans. Non sufficit enim aliqua naturalis obligatio v. g. gratitudinis, quando quis sperat, vel tantum intendit aliquam remunerationem, si nulla intercedat obligatio, qualis solet esse in contractu oneroso. Per, *pretium temporale*, intelligitur etiam id quod pretio æquivalet, ut est obsequium, patrocinium, famulatus &c.

2. Nomine, *rei spiritualis*, non tantum importatur res formaliter supernaturalis, & ad salutem nostram per se ordinata, ut est gratia, aut dona Dei interna, sed etiam res quæ causat gratiam, aut donum aliquod supernaturale, ut sunt Sacramenta, concio, preces, aut alia Sacramentalia: item effectus & usus potestatis supernaturalis, ut est consecratio, absolutio, benedictio, dispensatio, excommunicatio, electio ad beneficium, presentatio, confirmatio, collatio, & alii actus ad jurisdictionem Ecclesiasticam pertinentes, qui omnes sine peccato Simoniacæ emi aut vendi non possunt.

3. Denique ad Simoniam sufficit quod emanet aut vendatur aliquid *rei spirituali annexum*, ut sunt redditus beneficiorum, qui propter officium spirituale conceduntur.

Malitia igitur Simoniacæ consistit in eo quod res sacra siue spiritualis irreverenter tractetur, dum instar rei temporalis pretio commutatur, ac si hæc esset illi æquiparanda.

Hoc peccatum est mortale ex genere suo, nec veniale fieri potest ex materia levitate: quia nullum donum gratiæ, licet parvum, potest vendi sine gravi irreverentia, tum ipsius doni, tum etiam Dei qui singulari & supernaturali

506 Pars 3. tr. 5. cap. 12 De Emptione Simoniaca.
turali modo illius doni author existit. Potest
tamen esse peccatum veniale ob actus indelibe-
rationem, & imperfectam cognitionem ma-
litiæ. Ita Suarez tom. 3. de Rel. lib. 4. c. 36. Less.
hic c. 35. d. 1. Azor, Layman, aliique.

Simonia alia est *juris divini*, quæ nempe est
prohibita propter malitiam suam v. g. hostiam
consecratam vendere. Alia est *juris humani*,
quæ est mala tantum propter prohibitionem.
Hoc modo ab Ecclesia prohibetur, ideoque si-
moniam *juris humani* contrahit, primò, ven-
ditio beneficiorum, etiam secundum id quod
in ipsis temporale est, scilicet quoad jus perci-
piendi fructus. 2. Venditio officiorum extrin-
secè tantum ordinatorum ad res sacras, v. g.
sacristæ, advocati Ecclesiæ, aut thesaurarii.
3. Oblatio pecuniæ cum obligatione alicui fa-
cta, ut suadeat alteri sibi conferre beneficium.
4. Contractum inire de resignando beneficio,
vel solvenda pensione, si alter beneficium tibi
impetret. 5. Absque autoritate superioris per-
mutatio, & resignatio beneficiorum: vel et-
iam reservatio pensionis ex beneficio resigna-
to: hæc tamen possunt licitè fieri accedente fa-
cultate superioris qui jus illud constituit. 6. Ac-
ceptio muneris, etiam sponte oblatis, pro exami-
ne ad Parochiam ex *Trident. sess. 24. c. 18.* pro col-
latione ordinum, pro tonsura, vel litteris dimissio-
ris, *Trident. sess. 2. cap. 1.* excipitur tamen decima
pars aurei pro Notario, si salarium non ha-
beat, & consuetudo id permittat. 7. Exactio
pecuniæ pro admissione ad religionem, quam-
vis non detur pro statu religioso, qui cum sit
spiritualis jure divino vendi non potest, sed
pro onere sustentationis istius personæ, nisi for-
te excuset monasterii tenuitas, vel consuetudo

contraria: ita Layman, Lessius, Bonacina d. 1. q. 1. Azor. 3. p. 1. 12. c. 14. Idem est si pro Concione aut Missa pretium accipiatur, nisi ratione laboris extrinseci, aut alterius incommodi pretio aestimabilis, ut docet supra Layman, Bonacina alique.

Item Simonia est, dare vel accipere pretium pro absolutione à peccatis, aut censuris, pro dispensatione in voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate; cum hæc sit jurisdictio spiritualis. Quamvis possit in his aliquid exigi per modum mulctæ ad causam piam applicandæ, ut in quibusdam casibus fieri solet.

Non est autem Simonia, dare aliquid ad redimendam iniquam vexam, v. g. neganti Sacramenta in necessitate, aut impediendi legitimam beneficii possessionem, Suar. Less. Laym. vel iniquè impediendi electionem, vel possessionem ad quod jus in re jam obtinetur; quod si tale jus nondum habes, etsi possis redimere vexam ab eo, qui tantum potest obesse, non tamen ab eo, qui & prodesse, & obesse potest. Quia in primo casu non datur tamquam pretium æquivalens rei spirituali, sed ut alter ad officium rite præstandum inducatur.

Neque Simonia est dare stipendium ad sustentationem Clerici etiam divitis, pro Missis, aut concionibus; aut de eo pactum inire: quia non datur tamquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam occupatæ, quod illi ex justitia debetur. Suar. Laym. l. 4. tr. 20.

Non est Simonia saltem juris divini, quamvis possit esse quandoque juris humani, spirituale cum spirituali permutare, v. g. beneficium pro beneficio, reliquias cum reliquiis;

X 2 vel

308 PAIS 3. 17. 5. cap 12. De Emptione Simoniaca.
vel dare temporale pro temporali, ut si cali-
cem, vel agnos Dei præcise ratione materie
vendas: vel dare temporale, pro spirituali per
modum doni gratuiti, etsi adlit spes vel inten-
tio alium excitandi ad remunerationem doni
spiritualis, vel contra. Quia titulus gratitudi-
nis non respicit pretium, sed beneficium; nec
solvit aliquid ex debita compensatione, modò
ultra hos limites non rapiat habendi dira cupi-
do, quam coercet Innoc. XI. Propos. 45. de-
clarans non evitari omnem Simoniam, quan-
do datur temporale pro spirituali, etsi tempo-
rale sit solum gratuita compensatio pro spiri-
tuali, aut è contra.

Varie sunt pænæ Simoniacis constitutæ, qua-
rum hic aliquas recenseo.

Primò, ob Simoniam collationem, & sus-
ceptionem Sacrorum Ordinum, etiam primæ
tonsuræ, incurritur excommunicatio, & sus-
pensio papalis ab exercitio ordinum suscepto-
rum.

Secundò, ob Simoniam realem in beneficio
Ecclesiastico, incurritur 1. excommunicatio
Papalis. 2. irrita est electio, præsentatio, con-
firmatio, & institutio: unde talis non facit
fructus suos. Et hoc ita se habet, licet aliquis
à tertia persona tali modo provifus vitium il-
lud ignoraverit: nisi tamen, dum rescivit, con-
tradixerit, vel nisi à tertio data fuerit pecunia
per fraudem, ut redderetur inhabilis; vel nisi
bonâ fide possederit beneficium per triennium.
Ita *Layman tr. 10. cap. ultimo, Lessius lib. 2. cap. 35.
d. 31. Bonacina d. 1. q. 7. p. 2. n. 20, 3.* Efficitur in-
habilis ad idem beneficium, etiam per dispen-
sationem Episcopi obtinendum: quamvis aliis
beneficiis jure ipso non privatur, nec ad nova ob-

obtinenda, ante sententiam judicis, redditur inhabilis.

Quoad pretium Simoniacè acceptum pro beneficio, aut alia re spirituali, si non est secuta rei collatio, jure naturæ restituendum est illi à quo est acceptum. Si verò secuta est collatio, & Simonia utrimque completa, probabilius est restitutionem faciendam esse Ecclesie, & non illi qui pretium contulit, quia Ecclesia hac ratione tam dantem quam accipientem punire intendit.

Quæres primò, quid dicendum de casu subtili, quo certo contra collatorem v. g. Episcopum pro mille florenis, quod beneficium non fit mihi, sed alteri, collaturus, ut nempe mihi conferendo, collator mille florenos ex sponcione lucretur? Respondeo, illam sponcionem esse Simoniam palliatam, & illicitam; non enim tam est sponsio, quam tacita emptio beneficii.

Quæres secundò, quid si quis procedat per contractum innominatum hoc modo: Conferam tuo nepoti hoc beneficium, si tu simile conferas meo nepoti, cognato, vel amico? Respondeo, collationem illam esse Simoniacam, si de re præstanda non simplex insinuatio, sed verum pactum intercedat, quod ex *cap. finali, de pactis*, satis colligi potest.

Quæres tertio, quid judicandum de eo qui pecuniam præbet alicui tertio ut intercedat apud alterum, ut hic intercedat apud Collatorem beneficii, ut conferatur illi qui dictam pecuniam præbuit?

Respondeo, illum casum apud aliquos Auctores ut licitam admitti: quia, inquit, pretium illud datur pro re merè temporali, nempe

510 Pars 2. tr. 5. cap. 12. De Emptione. Simoniaca
pro gratia sive intercessione amici apud collato-
rem: hanc sententiam ut probabilem habet
Vasquez & Sanchez in Opusculor. tom. 1. lib. 2. cap.
3. & aliqui Recentiores apud *Dianam part. 4.*
tract. 4. resol. 151. & iterum *part. 10. tract. 15. re-*
sol. 5. Sed ipse *Vasquez & Sanchez* censet contra-
riam sententiam esse probabiliorem: quod om-
nino verum judico tam ab autoritate, quam
à ratione; quia illud pretium saltem mediata
pro ipso beneficio conferri videtur: & hac via
facile foret passim palliare Simoniam in oculis
hominum, sed prava animi intentio fugere non
potest oculos Dei, ut etiam rectè hic notat *Ste-*
phanus à S. Paulo pag. 422.

Quæres quartò, An liceat absque Simonia
pro beneficio aut alia re spiritali accipere ali-
quid temporale titulo gratitudinis, sic ut de il-
lo ex gratitudine præstando pactum interce-
dat? Licitum id esse, videtur admittere *Diana*
citans Valentiam, quia non est pactum indu-
cens obligationem justitiæ. Verùm etsi non
inducat obligationem justitiæ, adfert tamen
novam obligationem, & pretio æstimabilem,
supra simplicem gratitudinem, quæ per se li-
bera est, nec obligat determinatè ad hoc vel
illud donum conferendum, quod tamen fit et
vi istius contractus, qui proinde onerosus cen-
seri potest.

CAPUT XIII.

De Testamento.

1. **T**estamentum est justæ voluntatis dispo-
sitio de rebus post mortem præstandis,
cum hæredis institutione. Et per hoc ultimum
differt

differt testamentum à legato, sive fidei commissio partiali, quod tantum est donatio particularis alicui à defuncto relicta. *Codicillus* autem est quasi imperfectum testamentum, sine hæredis institutione, ad constituenda aliqua legata, vel ad aliquid in testamento explicandum, mutandum, addendum, vel demendum. De quibus *Laym. l. 3. t. 5. c. 1. Bonac. Tannér. alii- que.*

2. Ad testamentum solemne, sive clausum, requiruntur à jure variæ solemnitates: nempe ut testator illud suâ vel alicujus manu scriptum offerat septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, surdis, mutis, nec furiosis, & prodigis, infamibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt; (quibus adde ipsum hæredem, & qui in ejus potestate sunt) sed masculis puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis, coram profitendo id esse suum testamentum: tum si possit manu suâ subscribit, alioqui id præstat octavus pro eo testis, dein omnes & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per se ipsos, proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant, *Laym. Bonac. d. 3. q. 17. p. 1. &c.*

3. Si testamentum careat debitâ solemnitate, & dubitetur an testator intenderit conficere testamentum *clausum*, an verò apertum, habebit saltem vim testamenti *nuncupativi*, quod tantum requirit ut septem prædicti testes coram audiant & intelligant testatoris voluntatem etiam solâ voce expressam. Quia præsumitur testatorem hoc saltem voluisse potius quam actum suum esse irritum. *Sanch. Lugo &c.* Consultum est in consiciendo testamento etiam adhibere Notarium qui particularium lo-

312 Pars 2. tract. 5. cap. 13. De Testamento.
eorum jura nosse solet, ut valori testamenti in
foro externo tutius consulatur.

4. Notat quoque *Diana p. 6. tr. 5. resol. 30.* in-
valuuisse consuetudinem ut minor numerus tes-
tium quam septem sufficiat ad valorem. Cer-
tè hominibus rusticis quinque testes sufficere,
si difficulter plures habentur, absque subscrip-
tione, si non sint litterati, tradit *Laym. &
Bonac.*

Item tempore pestis necesse non est testes si-
mul congregari, sed tantum ut singuli seorsim
adhibeantur: imò absolutè loquendo tunc duos
vel tres sufficere ex jure gentium docet *Diana
p. 7. tr. 6. cum Sa, Laym. &c.* Neque minus mi-
litibus, dum in castris sunt, concedunt jura
privilegium.

5. Si testamentum factum sit ad *pias* causas,
etiam in foro externo juris solennitates non re-
quiruntur, sed tantum quæ jure gentium suffi-
ciunt, nempe duo testes, inter quos femina
esse potest. *Covar. & alii 12.* Item Parochus,
aut Confessarius etiam si legata essent pro Eccle-
sia propria, *Less. Lugo &c.* Et quamvis morte
interveniente contingeret testamentum non
esse absolutum, validum tamen est quoad le-
gata pia *Diana &c.* In foro autem conscien-
tiæ etiam sine ullo teste sufficit scriptura, nu-
tus, vel aliud signum, quo voluntas Testato-
ris sufficienter indicatur. *Molina, Lugo, Diana.*

6. Si autem testamentum factum fuerit ad
causas *non pias*, & careat solennitatibus jure re-
quisitis, probabilius est illud *saltem in foro con-*
scientiæ esse omninò validum: adeoque licitè
retineri quod ex tali testamento possideretur.
Quia illæ solennitates tantum requiruntur in
foro externo ad fidem in judicio faciendam, &

Pars 3. tract. 5. cap. 13. De Testamento. 513
excludendam omnem deceptionem. Ita *Lessius*
de jur. l. 2. c. 19. d. 3. Barbosa. Wiggers, p. 9. tr. 7.
resol. 49. contra Molin. Dian. &c.

Hinc hæres ab intestato non videtur excusari
in foro conscientie à persolvendis legatis in te-
stamento non solenni relictis, si satis ipsi con-
stet de voluntate Testatoris. De qua si dubius
sit tenetur cum aliis pro ratione dubii compo-
nere. Quia in hoc dubio neutri parti favet pos-
sessio.

7. Testari non potest Religiosus professus,
nec filius familias de bonis adventitiis sine pa-
tris consensu, nisi tamen sit Clericus, etiam
primæ tonsuræ: nec cæcus sine testibus, nec
pupillus, nisi sit doli capax, & juramento con-
firmaverit. Nec in bello justo captus, nec ob-
ses apud infideles. Nec manifestus usurarius,
nisi præstita cautione: valebunt tamen hujus
legata ad causas pias si penitens obierit. Nec
uxor nisi ad pias causas, sicubi legitimè statu-
tum sit, ut non possit testari sine consensu ma-
riti, uti refert *Sa, & plures alii.*

8. Patris testamentum inter liberos ab eo so-
lo scriptum, aut subscriptum validum est, et-
iam ad pia legata, *Sa, Diana, &c.*

9. Potest Pater ob justam causam inæquali-
ter filiis bona relinquere, ubi non obstat lex
particularis: sed non potest legitimam portionem
privare.

10. Etsi spurium à testamento excludat jus
civile, ex jure tamen Canonico potest illi Pa-
ter alimenta relinquere, & filie dotem si eam
indigeat.

11. In dubio testamenti judicandum est te-
statorum, id voluisse, quod si adesset dicturus
credederetur.

12. Qui juravit non revocare testamentum, si revocet certum est validè revocare, imò à perjurio si causa subsit probabiliter excusatur. *Sa, &c.*

13. Conditio hæc testamento apposita, si filia non nupsit, in ea quæ nunquam nupsit, item, si non intrabit Religionem, pro non apposta habetur.

14. Testator nullo jure positivo prohibetur, omisiss consanguineis collateralibus, v. g. fratre, quemvis extraneum hæredem constitutæ. *Bonac. & alii 5. apud Diana p. 1. tr. 8. resp. 83.*

15. Professio religiosa testamentum prius factum non irritat, cum tunc fuerit sui juris, ut Theologi passim admittunt.

16. Executor testamenti potest esse, qui excedit annum 17. ætatis, unus vel plures, mas vel fæmina. Clericus, aut Religiosus, sed cum licentia sui Prælati, & quidem Generalis, si sit Societatis: sed Franciscanis id omninò jure prohibitum. Si tamen hos executorem agere contingat, acta non erunt invalida, sed tantùm illicita, *Laym. Bonac. Dian. p. 8. t. 8. r. 9.*

17. Si à Testatore nullus nominetur Executor testamenti, executio ad hæredem pertinebit, etiam ad pia legata: potest tamen tali casu Episcopus eam ad se pertrahere jure communi. *Laym. &c.*

1. Quando voluntas Testatoris honestè impleri potest, non possunt legata ad pias causas commutari etiam in opus manifestè meliùs, nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa: *Vasquez* id etiam Episcopo concedit. Communis opinio Doctorum admittit ad Episcopum, hæredem, & executores pertinere per episkiam in-

interpretari, non esse à defuncti voluntate alienum si aliqua mutatio fiat: v.g. si pecuniam reliquerit ad calices emendos pro Ecclesia, quæ calicibus non eget, potest eam applicare ad comparandas casulas, aut alia ornamenta, quæ magis ad Templi usum conducunt. *Vasq. Molin. Barbosa &c.*

18. Si executores intra annum suâ culpâ negligunt exequi testamentum, jus executionis ad Episcopum devolvitur. *Molin. Dian. & 8. alii.*

19. Imò in legatis piis tenentur ad executionem intra sex menses, idque etiam si nondum inita sit hæreditas. *Molin. Vasq. Diana p.8. t.6. resol. 25.*

20. Si bona defuncti non sufficiant ad legata omnia persolvenda, distribuenda sunt omnibus pro singulorum rata æqualiter, quia in casu jus ad solutionem est in omnibus æquale. *Diana Sylv. Sanch. Bonacina.*

Formula autem Testamenti talis esse solet. *In nomine Dei omnipotentis, Amen. Ego N. N. nunc liberè, & integris sensibus commendo Corpus terræ sanctæ, & Animam meam Deo creatori, sub protectione B. Virginis &c. Heredem meum constituo N. N. exprimendo bona relinquenda, debita solvenda, legata pia, aut alia pro particularibus personis prout cupit de rebus suis disponere. Postea nominat Executores sui testamenti, & exprimit obligationes, si quas illis imponit. Postremò annotat locum, diem, & annum; & infra Nomen suum, ac Sigillum apponit. Subscribunt etiam testes singuli.*

Et quoniam in quibusdam varia sunt aliquando variorum locorum jura, expedit in

516 Pars 3. tract. 5. cap. 14. De Restitutione.
conficiendo testamento Notarium loci publi-
cum adhibere, aut alium peritum & fidelem,
ut in singulis securius procedatur.

CAPUT XIV.

De Restitutione.

§. 1. *Quinam teneantur ad Restitutionem.*

1. **R**estitutio, est actus justitiæ quo repara-
tur damnum per injuriam alteri illatum.
Injuria autem est læsio juris alieni in re quam
possidet, vel ad quam possidendam jus habet.
Hinc si læsio sit contra solam charitatem aut a-
liam virtutem, non est sufficiens fundamen-
tum restitutionis. Injuria hæc aliquando est
materialis, quando quis bonâ fide causa fuit
damni illati, aliquando formalis, quando ma-
lâ fide, id est, sciens, vel scire negligens alte-
ri damnum intulit.

2. Non solus ille qui proximè damnificat ad
restitutionem obligatur, sed etiam illi qui ad
damnum alteri inferendum cooperantur. De
his ut Confessarius promptè possit judicare, se-
quenti versu aptè comprehenduntur.

*Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participians, mutus, non obstans, non manifestans.*

3. *Iussio* indicat eum, qui jubet vel mandat
damnum inferri, ad illius restitutionem teneri,
sive mandet expressè sive tacitè tantùm, v.g.
quando famulus ex verbo vel signo colligit gra-
minus ad restitutionem obligatur.

Non obligatur tamen qui absque ullo man-
dato

dato ratum habet opus suo nomine factum. Quia rati habitio præsens non est causa damni jam præteriti.

Neque mandans qui ante executionem mandatum suum revocavit, si id mandatario tempestivè innotuit. Quia tunc damnum non est illatum ex vi mandati, utpotè retractati. *Molin. Fil. Less. l. 2. c. 13.*

4. *Consilij* nomine intelligitur is qui suadendo, rogando, aut hortando causa efficax fuit damni illati, ac proindè in defectum exequentis ad restitutionem obligatur. Illi autem, qui pravum ejus consilium secutus fuit, consulens ad nihil tenetur, nisi dolosè ignorantem suadendo circumvenerit, juxta reg. jur. 62. in 6. *Nullus ex consilio nisi fraudulentum sit obligatur.*

Si consulens ante rei executionem consilium suum seriò revocaverit, & conatus fuerit factum impedire, probabile est excusari à damni illati restitutione: quia tunc damnificans præsumitur potiùs proprià malitià quam alieno consilio moveri, uti videre est apud *Bonac. Sa, Tanner. Dian. tra. 2. Miscel. 18. Et tract. 5. resol. 83.* Quamvis plures sint, qui contrarium tenent, præsertim quando eum cui damnum parabatur non monuit, ut sibi præcaveret.

5. *Consentiens, fautor, receptor, sive recursum præbens*, si cooperando efficax causa damni extiterit, illud pro sua parte resarcire tenetur. Talis est v. g. qui suo calculo vel suffragio verè causa fuit ut eligeretur indignus, vel ut aliquis dignus jure aut spe suà excidat: item qui sciens furem recipit & fovet, vel res furtivas coëmit. De his enim l. 3. dicitur, *Receptatores non minùs delinquant quam aggressores.*

6. *Palpo* dicitur, qui laudando, & adulando, vel

518 Pars 3. tract. 5. cap 14. De Restitutione.
vel etiam ignaviam exprobrando, aliquem animat ad damnum inferendum, qui ad restitutionem tenetur si efficaciter ad damnum cooperatus est.

7. *Participans* est, qui partem prædæ recipit, aut cooperatur, v.g. agendo pro fure excubias, advehens instrumenta quibus res aliena auferatur. Excusantur tamen illi si metu gravioris mali adacti ponunt istiusmodi causam ex se indifferenter, v.g. scalam fenestrate admoveant ex qua per accidens alterius damnum consequitur. Quia non sunt causa moralis talis damni, juxta principium 15. quod supra tract. 1. tradidimus.

8. Qui concurrunt ad damnum *privatè*, *mutus* sive *silens*, *non obstands*, *non manifestans*, tenentur ad restitutionem quando ratione pacti, aut officij ex justitia damnum impedire debent, ut docet *S. Thom. 22. q. 62. a. 7.* Tales sunt Principes, aut Magistratus, qui possunt, & negligunt impedire, latrones, milites, aut alios grassatores, qui subditis damna inferunt. Item tutores, & administratores bonorum non impediunt damna pupillorum, aut aliorum quorum curam susceperunt. Denique famuli, qui negligunt arcere furem extraneum domini sui horreum, domum, aut cubiculum ingredientem.

9. Prædicti omnes non obligantur ad restitutionem, si non sit moraliter certum eorum mandatum, consilium, aut cooperationem in damnum efficaciter influxisse, sic ut sine illis non fuisset illatum. Quia in materia justitiæ vel maximè, melior est conditio possidentis, uti ostendimus *p. 1. princ. 3.* & ita docet *Bonac. Tamm. Diana, Lessius de just. hic c. 13. d. 4.*

10. Probabile est Parochum aut alium Confessarium, qui ex negligentia vel ignorantia, cum

cum debuit, omisit poenitentem de restitutione facienda monere, non obligari in poenitentis defectum ad restitutionem faciendam. Quamvis enim non admonendo graviter peccaverit contra officium Confessarij non instruendo poenitentem, non tamen contra justitiam & ius alicujus tertij: nisi tamen ex malitia restitutionem positivè dissuaderet, aut impediret. Ita *Bonac. Less. Laym. l. 3. tr. 4. c. 7. contra Navar. Angel. &c.*

11. Si plures concurrant ad damnum sine mutuo consensu, sed quisque seorsim, non plus tenentur singuli restituere, quam sit damnum quod per se intulerunt. Si autem cum mutuo consensu & auxilio id fecerunt, singuli tenentur in solidum totum damnum refarcire. Quia singuli sunt causa totius damni, quod non fuisset illatum nisi ex confidentia in mutuo auxilio. *Vasquez, Molin. Fil. Bonac. hic d. 1. q. 2. p. 11.*

12. Quando actio injuriosa fuit *lucrativa*, primo loco tenetur rem ablatam restituere is apud quem exstat, aut qui malà fide rem absumpsit: illo autem non restituente reliqui qui adjuverunt obligantur. Quando autem actio non fuit *lucrativa*, uti fit in mutilatione, incendio, destructione, tunc primò obnoxius est restitutioni qui fuit causa primaria damni, uti mandans, vel executor. Quod si illi non velint, vel non possint restituere, tenentur reliqui cooperatores. *Cajet. Laym. Bonac. Navar. c. 17. &c.*

13. Quando damnum passus, causæ principali condonavit, liberantur etiam minùs principales, non contra, uti cum alijs docet *Laym. l. 3. t. 2. c. 6.*

14. Qui alium impedivit ab aliqua re obtinenda, quæ non erat illi debita ex justitia, v.g. ab officio vel beneficio, absque vi vel fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis si ex odio fecerit

520 Pars 3. tract. 5. cap 14. De Restitutione.
fecerit graviter peccaverit. *Vasquez, Sa, Bonac. &c.*

15. Si autem id fecerit per vim, fraudem calumniam, mendacium, tenetur compensare damnum juxta spem & probabilitatem quam alter habuit illud bonum obtinendi, secundum judicium & arbitrium prudentis viri. Quia quilibet habet ius, ne per media illicita à sua spe, aut petitione justa deiciatur. *Lessius, Bonac, Molin. tom. 1. d. 135.*

16. Quando bona restituenda, aut debita sunt incerti Domini, vel ad eum non potes accedere, si ea teneas absque delicto, post adhibitum frustra conatum restituendi vero Domino, probabile est quod possis ea tibi retinere; idque tutum in praxi affirmat *Diana p. 2. t. 3. mis. r. 5.* quamvis cum *D. Thoma* plures sentiant danda esse pauperibus.

17. Quod si conscius es te ea habere ex delicto, v.g. furto vel usura, teneris absolute illa in pauperes, aut alia opera pia erogare. Quia tunc optimo quo potest modo, fieri debet restitutio, ut cum nequeat corpori, saltem animae veri Domini sit proficua, uti docet communis sententia apud *Laym. aliasque.*

§. 2. Quid restitui debeat à Possessore, aut damnificatore bona, aut mala fidei?

1. **S**I Possessor bonæ fidei postea intelligat rem esse alienam, tantum tenetur eam restituere unà cum fructibus ex ea perceptis si extant, vel quantum ex ijs factus est locupletior, si consumpserit. Ratio, quia possessor bonæ fidei non tenetur ratione injustæ acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ, & possessæ, ergo non tenetur plus restituere quàm ex ea possideat. Exempla

pli gratiâ, vestem à fure tibi donatam bonâ fide accepisti, & attrivisti. Dominus postea compareret, tantum illi teneris restituere vestem attritam, & tantum insuper quantum tuo vestimento perpercisti, etiamsi vestis attrita serica, & valde pretiosa fuisset. Quod si vestem illam non dono accepisti, sed pretio emisti, nihil præter vestem attritam est restituendum. Si autem sine tua culpa *perdita* aut ablata est, ad nihil omnino teneris. Ratio horum, quia nihilo factus es ditior: quæ doctrina alijs materijs facile potest applicari. Ita Bonac. Laym. l. 3. tr. 2. c. 3. alijque passim Doctores.

2. Qui bonâ fide fecit contractum quem postea deprehendit esse *usurarium*, tantum tenetur restituere alteri id in quo ipse indè factus est ditior: Laym. *supra*. &c. Eâdem ratione, si quis bonâ fide *vendidit* rem alienam, dono sibi datam, *v. g. vestem de qua supra*, debet acceptum pretium restituere, nisi tamen ipsa vestis apud alterum reperiatur; hæc enim Domino restitui debet, non pretium. Molin. Vasq. Lessius l. 2. c. 14. d. 1. Quod si rem tibi donatam alteri gratis donasti, aliam non donaturus, ad nihil teneris, nisi forte ex charitate Domino indicare ubi res extet. Bonac. Trul. &c. Quia indè non es factus ditior, cum nihil habeas in rebus tuis quod alias non haberes.

Simili modo, si rem ipse bonâ fide emisti & postea *vendidisti* absque lucro, nihil teneris restituere, sed solus ille apud quem res extat, Molin. Less. contra Vasq. &c.

3. Notandum hic est, *fructus* qui ex aliena re possunt provenire, alios esse fructus naturales ipsius rei, ut foetus animalium, fructus arborum &c. & hi unâ cum re Domino cedunt, censentur

tur enim esse pars aliqua rei fructiferæ : alij autem sunt fructus meræ industriæ quos res ex se non parit, sed tantum ad illos acquirendos adhibetur per modum instrumenti, v.g. frumentum alienum alio deportatum cum lucro vendidisti, vel pecuniam alienam ad negotiationem adhibuisti, non teneris hunc fructum, sive lucrum restituere. Quia non est fructus alienæ, sed tuæ industriæ.

Prædicta præne omnia fundantur in lege naturæ, quæ declaratur regulâ juris 46. in 6. *Locupletari alius non debet cum alterius jactura.* Et l. non hoc. ff. de condict. ind. *Naturâ æquum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.* Ex quibus in praxi alij casus deducuntur.

4. Quoad possessorem, sive damnificatorem *mala fidei*, debet universaliter ita restituere ut ponat æqualitatem cum jure alterius, & ipse ex delicto suo & mala fide lucrum non faciat. Est autem malæ fidei possessor qui rem injustè possidet, sciens, aut per crassam seu mortalem ignorantiam scire negligens, jus sibi non competere.

5. Si res apud malæ fidei possessorem casu fortuito perijt, etiam peritura etiamsi apud Dominum mansisset, in foro conscientie nihil restituere tenetur. Ratio, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cum ex ea nihil possideat, neque ratione injustæ damnificationis, cum ipse istius damni fortuiti causa non fuerit, uti hic supponitur.

6. Si tamen eam dolo absumpsit, aut per negligentiam crassam sive mortalem perdidit, etiamsi aliàs apud Dominum peritura fuisset, tenetur illius æstimationem Domino præstare. Ratio, quia in hoc casu obligatur titulo injustæ damnificationis *Less. Laym. &c.*

7. Plerumque injustus malæ fidei possessor, aut damnificator, non tantum tenetur restituere rem ablatam, & fructus perceptos, detractis suis expensis, sed etiam compensare Domino damnum emergens, aut lucrum cessans ex rei carentia. Quia per injustam ejus detentionem est vera causa talis damni, etsi ipse parum aut nihil ex ea percepisset. *Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. n. 7. &c.*

8. Si rei alienæ dum malâ fide detinetur pretium augeatur, Domino augetur, ac proinde illud etiam augmentum debet Domino restitui, *Laym. supra.*

9. Probabile est eum qui in extrema necessitate consumpsit rem alienam, non tantum sibi commodatam, sed etiam ante eam necessitatem furto acceptam, non teneri postea, etsi possit eam compensare. Quia furtum non ademit illi ius quod quisvis habet ad consumendam rem alienam in extrema necessitate. *Hurt. Cou. Palans, Diana, contra Vasq. Lessium &c.*

Queritur ex his primò: Quid dicendum de eo, qui cum vidisset domum agricolæ à militibus iniquè spoliari, abstulit ipse duas vestes valentes 15. florenis, hac ratione ductus, si ego non auferam alij certò rapient.

Resp. Si accepit animo restituendi Domino, rectè fecisse; quod si contingat postea Domino restitui non posse, neque tenebitur etiam pauperibus restituere, ut docet *Layman* ex probabili multorum sententia. Si autem abstulit sine animo restituendi peccavit, & à restitutione non excusatur. Quia uti milites, ita ipse invito Domino rem alienam occupavit.

Queritur 2. Quid judicandum de eo qui in navi frumentum, aut annonam alienam furto absumpsit, quando postera die in navi omnia ex-

ceptis

ceptis hominibus submerguntur, aut diripiuntur. Resp. teneri ad restitutionem. Quia cum semel ratione rei injustè acceptæ fuerit obligatus, per eventum fortuitum postea subsequenter non absolvitur.

§. 3. *Qualiter restituendum pro homicidio s. stupro, adulterio, fama &c.*

1. **Q**ui alium injustè occidit, aut læsit, tenetur restituere omnia damna pecuniaria, quæ læsus, ejusque hæredes, uxor, aut parentes patiuntur ratione injustæ occisionis, aut mutilationis. Quia horum omnium causa injusta fuit. Tales sunt primò impensæ in medicos, medicamenta, famulos, & alia ægro necessaria, detractis ijs quæ sanus fuisset consumpturus. Secundò lucrum cessans ex opificio, aut officio quod læsus nequit exercere, quantum scilicet prudentis arbitrio spes lucri valebat, detractis expensis, quæ in suam sustentationem consumere solebat. Mortuo autem occisore hæc omnia hæredes præstare tenentur. Non tamen probabiliter solvere debita occisi: Quia occisor illorum causa non fuit. *Laym. hic, alijque.*

2. Si læsus interfectori omnia remisit ante obitum, ille hæredibus, uxori, & cæteris ad nihil tenebitur. Quia ius quod hi, tantum ratione occisi, acquirunt, jam remissum est.

3. Qui ab alio fuit provocatus ad pugnam, non tenetur ad restitutionem. Quia alter provocando liberè fecit illi potestatem ut pro viribus agat ad vitam sibi auferendam. Adeoque obligationem illam ultrò ipsi tunc remisit. Idem dic de eo qui injustum invasorem occidit, etiam si per levem contumeliam, aliquam ei invadendi occasionem præbuisse.

4. Pro

4 Pro ipsa vita, membro, cicatrice, nihil in rigore restituendum, sed venia tantum petenda. Quia sunt bona ordinis superioris, quae pecuniâ aestimari nequeunt, ita *Less. Laym. &c. contra Sotum, Sylvest. &c.* Consultum est ut Confessarius occisori imponat missas & eleemosynas pro anima occisi.

5. Quoad *stuprum*, qui virginem invitam defloravit, tenetur vel eam ducere, vel compensare damnum inde secutum, arbitrio viri prudentis; pro ipsa præcisè virginitate nihil est restituendum. Hinc si stuprum mansit occultum, aut Matrimonium æquè opulentum non impedivit, aut cum virginis consensu absque vi, vel fraude, vel Matrimonij promissione, patratum fuit, stupratori nulla restitutio incumbit. Quia in hoc casu volenti non est facta injuria; neque in prioricaſu damnum illatum est. *Less. Bonac. Trul. &c.*

Idem est de eo, qui virginem solis blanditiis & precibus in consensum inflexit: nisi tamen preces fuerint conjunctæ cum minis, aut metu reverentiali, qualis solet esse ancillæ erga Dominum. *Trul. &c.*

6. *Adulter & Adultera* tenentur refarcire damnum quod legitimæ proli ex adulterio nascitur. Non tenetur tamen ordinariè adultera declarare quod proles sit spuria, cum sua infamia, & domestica cum viro discordia. Quia bona fortunæ quibus privatur legitima proles debent cedere bono famæ, quo mater privaretur, cum hoc sit altioris ordinis. Nec proles tenetur matri affirmanti se spurium esse, fidem adhibere.

Conari tamen debet mater quantum potest aliâ viâ damnum compensare, v.g. in utilitatem legitimæ proliſ familiam diligentius administrando,

§ 26 Pars 3. tract. 5. cap. 14 De Restitutione.
do, de bonis propriis plus illi quam spurio distri-
buendo, denique, si idoneus sit, spurium indu-
cendo ut relicta hæreditate fiat Ecclesiasticus,
vel Religiosus. *Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 14. Fil.
Trul. &c.*

7. Eadem cum proportione dicenda sunt de
adultero, quem contingit facilius à restitutione
excusari, sive quia damnum ab adultera com-
pensandum credit, sive quia rarò potest certò
scire spurium à se, non ab alio, procreatum esse.
Bonac. Trul. Less. l. 2. c. 10. d. 6.

8. Pro læsione *famæ*, æqualis fama restituenda
est. Quando ea reddi non potest, non teneris per
pecuniam aut alia bona inferioris ordinis illam
compensare, & idem est de alijs bonis spiritua-
libus. Potes tamen per sententiam judicis ad ta-
lem restitutionem obstringi

9. Si ex detractioe *famæ* sequantur alia dam-
na fortunæ, v.g. impediendo ab officio, benefi-
cio, lucro &c. detractor obligatur ad æstimatio-
nem damni secuti ex morali prudentum judicio,
uti patet ex dictis §. 1.

10. Revelare alterius crimen quod notorium
est, jure, *famâ*, vel facto, etiam in alio loco ubi
ignoratur, non est contra justitiam. Secus est de
crimine in privata domo coram paucis commil-
so. Quia qui hoc admittit, nondum ad *famam*
suam alio loco jus amittit.

11. Illicita est compensatio *famæ* talis, ut si
aliquis tuam *famam* læserit, tu possis vicissim
illum infamare. Quia illa esset manifesta vin-
dicta, quam nemo privatâ autoritate exercere
potest. Si tamen nequeas injustam infamiam ali-
viâ avertere, licitum est aliquem alterius defec-
tum occultum propalare, v.g. quod antea fuerit
deprehensus in mendacio, aut perjurio. Quia hoc
tantum

tantum est cum modamine inculpatæ tutelæ famam suam defendere.

12. Si quis suadendo aliâve ratione Religiosum ad apostasiam induxit, tenetur ex justitia illi reditum suadere, & Monasterio aut Collegio compensare commoda, quæ ex illius bonis, aut industriâ proventura videbantur.

Qui conscius obligationis potest in vita restituere, non vult tamen id præstare nisi in articulo mortis, aut post mortem per hæredes, absolvi non potest. Quia habet actualem voluntatem perseverandi in statu peccati. *Bonac. Salas. Laym. Tral. c. 14. d. 11.*

§. 4. *Quanam excusent à restitutione?*

EX parte *Creditoris* regula generalis est, primò; Quando cumque creditor rationabiliter contentus esse debet ut restitutio differatur, potest ea differri, licet creditor ille sit invitus. Quando autem contentus esse debeat, colliges ex dicendis. Ita cum communi *Scotus, Navarrus, &c.*

2. Si creditor cui facienda est restitutio, ostenderit saltem implicite se obligationem illam remittere, v.g. reddendo vel lacerando chirographum, per hoc remissa esse censetur, modò id fecerit liberè, non verò vi, metu, aut fraude inductus.

3. Si solutio æquivalens præstita sit alteri, cui creditor erat obligatus, excusat debitorem in foro conscientie, modò cautela adhibeatur ne creditor cogatur denuò solvere, *Bonac. &c.*

4. Si creditori facta est compensatio per operam, aut expensas in procuracione officij, aut beneficij æquivalentis.

5. Omitti potest restitutio quamdiu constat quod

quod creditor sit pecuniâ, v. g. mutuo datâ, abusus ad grave peccatum, nisi ex omissione illa gravius malum timeatur.

Ex parte *Debitoris*, primò excusatur in foro conscientiæ à compensatione damni, qui illud intulit sine gravi culpa Theologica, id est, sine peccato mortali, nisi aliud pactus sit, vel inde factus fuerit dicitur. Hinc excusantur à restitutione damni, qui in subita ira alium occidit sine advertentia sufficienti ad peccatum mortale &c.

Qui autem advertens ex sua actione periculum damni secuturi, omittit in eo præcavendo diligentiam, quam homines similis conditionis adhibere solent, tenetur compensare damna, quæ inde actu sequuntur. In foro autem externo tantum habetur ratio culpæ juridicæ, quæ dividitur in latam, levem, & levissimam, neque requirit offensam mortalem ut cogat ad restitutionem.

2. Excusatur qui ad restituendum est impotens servatâ status sui justâ decentiâ, v. g. vir nobilis non tenetur vendere suos equos, & dimittere famulos: nec civis primarius abiicere se ad artem mechanicam: nec mechanicus artis suæ instrumenta divendere, sed sufficit per partes tantum solvere quantum supra statum lucrari potest. Nisi tamen illi suâ culpâ, & per vitam prodigam ad illam status sui amissionem devenerint. *Bonac. Laym. &c.*

Adde, nisi ipse Creditor ex dilatione solutionis æquale damnum subire cogatur. Debet enim debitor potius illud incommodum sustinere quam creditor, cum res debita ad illum iure pertineat. Et idem dicendum est, si status debitoris conflatur, non ex rebus propriis, sed à creditore acceptis. Has enim restituendo, tantum censetur

cenfetur debitor ad ftatum proprium & fuis medijs convenientem redire.

3. Excufatur debitor fi nequeat reftituere abfque periculo animæ fuæ, vel fuorum, v.g. proftituendo filias quæftui meretricio, filios latrocinij, feipfum desperationi &c.

4. Si non poffit reftituere abfque periculo vitæ, aut notabili jacturâ fuæ famæ. Quia non tenetur plus damni fuftinere folvendo, quam alteri inferat omittendo.

5. Si reftituendo debeat creditor fubire damnum notabiliter gravius quam fit ipfum debitum, etiam fi fuiffet contractum ex delicto.

6. Quando rem teneris reftituere pauperibus, potes illam tibi applicare; fi juxta tuum ftatum fis pauper. Quia ipfe debitor non debet eſſe deterioris conditionis quam alij pauperes. *Laym. &c.*

7. Excufat juxta leges *Ceffio bonorum*: Jure enim conftitutum eſt, ut qui tam multa contraxit debita ut nequaet ſatisfacere, poſſit bona ſua relinquere in manibus creditorum, & fic manere liber, etiam in foro interno, retentis tantum artis fuæ instrumentis, & rebus ad ſuſtentationem neceſſariis. Si tamen poſteâ redeat ad pinguiorem fortunam ad reſtitutionem obligatur. Ex lege, *cùm eſſet filij qui boni. Navar. Leſſ. Bonac. &c.*

8. Denique à reſtitutione famæ *inſuper* excuſaris, ſi ab eo quem infamaſti pari modo ſis infamatus. Si fama aliter ſit recuperata. Si infamia jam abit in oblivionem. Si crimen occultum quod propalaſti poſteâ aliâ viâ factum ſit publicum. Aut ſi illius, cujus crimen aperuiſti, alia ejuſmodi crimina ſint ſatis publica; tunc enim illius fama parum aut nihil cenſetur imminuta.

Quæres. An pro debito quod non restituitur aut soluitur, licita sit compensatio, quando debitum non est certum, sed probabile tantum? Negat merito sententia communis. Quia una ex conditionibus requisitis ad justam compensationem dicitur esse, quod debitum sit liquidum, id est, de illo certò constet, vel saltem iudex declaraverit ad illum pertinere: & ita docet Vasquez, Molina, Suarez, Thomas Sanchez, Lessius lib. 2. de iustitia cap. 12. num. 58. & plures alij quos refert Diana p. 11. tract. 10. resol. 16. Circa hanc resolutionem notari possunt considerationes quas movet Card. de Lugo de iust. disp. 16. sect. 5. n. 97. ubi sic concludit: Quotiescunque ergo probabilitas versatur circa ipsum compensationem, possum licitè compensare occultè debitum sequendo aliquam opinionem probabilem, quæ dicat, non solum rem esse meam, sed me posse licitè uti compensatione: & quoad hoc, inquit, omnes debemus convenire.

Strictior esse videtur opinio Matthæi de Moya in select. questionum parte altera ad Tract. 6. disp. 4. quest. 1. pag. 326. ubi sic ait: Quando ex utraque parte militat opinio probabilis, alia debitori, alia creditori favens, circa ius, vel circa factum ex cuius probationibus resultat opinio probabilis docens iudicem posse rem actori applicare, non obstantibus probationibus pro reo factis, tunc, opinio media mihi placet. Nimirum, quoties opinio utrique parti fuerit probabilis, vel sua cuique probabilior, ut frequenter evenit, licitam esse compensationem, non in toto, sed in medietate. Ratio est, quia quando ius duorum ad eandem rem est æquale, debet æquale esse utriusque emolumentum: in hoc enim nulli fit injuria, nullusque rationabiliter in ius esse

esse potest, cum eadem sit utriusque fors, & unusquisque exponatur eidem periculo amittendi partem re verâ sibi competentem, vel fortunæ laerandi, quæ ad alium etiam pertinebat. Ergo iustitia, quæ æqualitatem amat, rem inter utrumque dividendam dicitur. Hæc ulterius *Moya* pluribus confirmat, quæ loco citato expendi possunt.

Quomodo possit Catholicus excusari à restitutione bonorum Ecclesiasticorum, eorumque fructibus male perceptis, vide supra part. 3. tract. 2. cap. 5. Et quis possit dispensare, & sub qua conditione ut Laicus talia bona retineat, *ibid.* Denique, an & cui restituendum pretium simoniacè acceptum, vide tract. 5. cap. 12. de simonia.

Quomodo per compositionem cum Pontifice possit aliquis liberari à restitutione, quando bona sunt incerti Domini, aut quando hic propter hæresim, aut aliud grave delictum, meretur in penam isto debito privari, videri potest, si res exigat, apud Lessium de just. lib. 2. cap. 16. dubit. 11.

A P P E N D I X

Quando teneatur ad restitutionem Iudex, Advocatus, & Testis: & de forma in Iure procedendi.

Iudex qui condemnat reum vel ex privata scientia, vel ex cognitione per injuriam exorta, tenetur ad restitutionem sive hæredibus, sive alijs quibus per hoc damnum intulit. Ita *Narrus cap. 18. n. 59.* *Sotus de secreto, membro 3. q. 1. n. 5.* *Lessius de Iure lib. 2. cap. 29. dubit. 18.*

Quia damnando ex privata scientia facit injuriam reo, cum sic non procedat ut competens Iudex, nec ex vi officij talis potestas sit illi concessa. Quando etiam per injuriam extorquet crimen, ponit injustè causam damni inde secuti, ideoque tenetur illud reparare.

Censetur autem injustè crimen extorquere,
1. Si per seipsum criminis inquisitionem incipiat, nullà præcedente infamiâ, aut denunciatione juridicâ, quæ inquisitioni viam aperiat. 2. Si tormentis, vel metu propinquo tormentorum Confessionem elicit, cum non adefsent indicia idonea ad torquendum. 3. Si dolo induxit ad confitendum, ut promittendo illi impunitatem si crimen agnosceret, &c.

Sed in his observandum. Si Iudici suppetebant aliæ rationes ex quibus reum juridicè damnare poterat, tunc non teneri ad restitutionem. Quia procedendo ex scientia privata, vel extorta, tantum injuria commissa est in modo inferendi damni, non in illius substantia, cum idem damnus ex alia ratione justè inferre potuerit.

2. De *Advocati* obligatione dicendum, Quando ex ipsius negligentia, aut imperitia, cliens justam causam amisit, tenetur huic resarcire damnus quod ipsi inde accessit. Quia lex justitiæ requirit ut pro suo cliente diligentiam debitam adhibeat pro conditione causæ sibi commissæ, ut si sit difficilis, aut magni momenti, plus studij, & curæ applicare teneatur, quàm si sit facilis, aut momenti minoris. Præterea ratione officij tenetur esse instructus peritiâ convenienti in illo jure, & munere quod exercet, cum pro idoneo *Advocato* se exponat, & pro qualitate personæ sic instructæ stipendia recipiat: in quo si desit, pro ratione damni inde secuti ad restitutionem obligatur.

Quando Advocatus defendit causam quam satis advertit esse injustam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum quæ parti obveniunt ratione patrocinij ab illo suscepti, ut sunt expensæ in lite factæ, & alia quæ per litem amittit: & si clientem cum bona fide procedentem non monuit de causæ injustitia, tenetur illi de damno inde consecuto. Quia horum omnium se veram causam præbuit sive committendo, sive omitendo contra debitum sui officij, ad quod præstandum se tacitè obligavit.

Quod si cliens monitus de causæ injustitia nolit à lite desistere, tenetur adhuc Advocatus causæ prosecutionem deserere. Neque tunc licet illi inducere partem ad transactionem cum illius damno conjunctam. Quia transactio sive compositio tantum habet locum in causa dubia, uti docet D. Thomas *quest. 7. art. 3. ad 2.* Sylvester *v. Advocatus num. 16.* Navarrus *cap. 25. num. 28.* Ex quo etiam patet, graviter peccare sive Confiliarios, sive Advocatos, qui in decursu litis advertentes partem alteram, cui forte favent, tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem, recedendo ex parte à suo jure, cum tamen illis constet jus hujus dubium non esse.

Advocatum nulli facere injuriam defendendo etiam causam minus probabilem, modò verè probabilem, diximus supra tract. 1. in principijs practicis de opinione probabili: & ut recte hic notat Lessius, sæpe id quod apparet minus probabile, à parte rei verius est.

3. De Teste in judicio dicendum, Si vel ex certa scientia, vel ex crassa ignorantia protulit falsum testimonium, & ratione istius alter injustè damnum sustinuit, tenetur in solidum ad totius damni restitutionem. Quia testis ille per injuriam

fuit causa efficax totius damnificationis quæ ex illius testimonio provenit.

Si tamen *Reus* jam erat per alios testes convictus, & tuum testimonium illis accedens nihil effecit, sic ut propter illud nec pœna sit aucta, nec *Judex* redditus sit firmior ad eam infligendam, tunc ad restitutionem non obligaris. Quia etsi falsum illud testificando injuriam intuleris, non fuisti tamen causa efficax damni secuti, cum illatum sit ex prioribus testimonijs, & tua testificatio superveniens in illud non influxerit: ita *Lessius* cum alijs, supra cap. 13. dub. 2. & cap. 30. dub. 7.

Qui falsum testimonium dixit ratione cujus mors vel mutilatio inferenda est, tenetur sua dicta revocare, si id profuturum sit, quamvis ipsi periculum similis pœnæ immineret, ita *Doctores* communiter. Quia, in pari damno melior censei debet conditio innocentis, ex *Regula Juris*. Idem dicendum, si quis alios ad falsum testimonium dicendum induxerit. Quod etiam in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris in pari detrimento locum habet.

Si quis falsum testificatus est ex ignorantia, vel inadvertentia non damnabili, vel ex oblivione saltem non mortifera, ratione cujus contingit aliquem damnari, non obligari ad restitutionem docent passim *Theologi*, cum *Petro Navarra*, *Lessio*, *Cajetano* *quest. 70. art. 4.* alijsque Neque teneri cum vitæ periculo suum testimonium revocare, ut ibidem *Cajetanus*. Quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cum nihil accepit; neque ratione injustæ damnificationis, cum supponatur non peccasse, saltem mortaliter: ut

magis probatur supra part. 3. tract. 5. cap. 7. in fine. Testis non tenetur ad restitutionem ex eo quod

in alterius periculo se non obtulerit ad testificandum, ut docet Navarrus *c. 15. n. 17. &c.* Quia non tenetur ex iustitia se ad hoc offerre, quamvis aliquando teneatur ex charitate, ut si videat suum testimonium esse necessarium ad innocentem liberandum. Neque ad restituendum tenetur, si nolit testari, quando inde grave damnum illi immineret. Quia in hoc casu neque per se obligationem habet ut grave damnum sibi procuraret, neque Superior potest ad hoc eum obligare, nisi in casu quo ratio boni publici ad postularer.

Sed quid si nullum damni periculum immineret, & à Iudice citetur, vel iubeatur citari ad testificandum? Docent non pauci, si hoc casu fugiat, vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, ad restitutionem obligari. Ita Navarrus *cap. 25. num. 41.* Sorus *lib. 5. de iust. quest. 7. art. 1.* Mich. Salonius *quest. 70. art. 1. lib. 3. alijque.* Quia, inquiunt, hoc ipso quo citatus est per publicum nunciium, tenetur ex iustitia testimonium proferre: sicut tenetur is cui munus tatoris impositum est.

Respondet tamen Lessius supra, adducens Petrum Soto, Salonium & Ioannem à Penna, primo verius omnino videri, eum qui se occultat, vel fugit anteaquam Iudicis præceptum, aut citatio illi legitimè denunciatur, non teneri ad restitutionem damni secuti ex defectu testificationis: quamvis potuerit graviter peccasse contra charitatem proximi. Ratio est, quia nemo tenetur præcepto Superioris, priusquam ei debito modo imponatur, ut si aliquis, etiam non rectè, videret conspectum Superioris, ne illi mandatum aliquod imponat, tali mandato nondum denunciato non obligatur.

Secundò, Non videri etiam improbabile, ad resti-

restitutionem damni non teneri, si postquam citatio Iudicis per ministrum publicum illi insinuata est, fugâ, vel fraude aliqua testificandi actum declinaverit; ut si reum sibi inimicum esse prætendat. Ita Lessius supra, citans Sylvestrum id aperte docentem *ver. Testis num. 8.* Molinam, & alios; Quia etsi in tali casu admittant peccatum contra obedientiam & charitatem proximi, non tamen contra justitiam, quæ obligationem restituendi fundare solet. Quod confirmatur ex eo, quod nemo possit alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus: cum ergo nemo præter me sit dominus mearum functionum, qualis est restitucio, nemo etiam absque meo consensu potest alteri ad illas jus concedere: intelligendo ut supra, nisi ratio boni publici id postulet.

Dicendum est denique cum communi, Testem teneri restituere quod accepit, ut verum testimonium proferret. Quamvis enim non semper ex iustitia teneatur testari; si tamen testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem: nam pro actione vel omissione aliunde debita, nihil potest exigere ab eo cui illa debetur. Excipe hic, nisi ipsa veritatis testificatio cederet in detrimentum testificantis, vel labor, aut sumptus ab illo impendendus esset.

Pro pleniori notitia & commodo, hic oportune subiicio Propositiones recenter prohibitas ad hanc materiam pertinentes:

Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alia. Damnavit Alexander VII. propos. 26.

Licet interficere falsum Accusationem, falsos Testes, ac etiam Iudicem à quo iniqua certò imminet sententia si alià viâ non potest innocens damnum evitare. Idem Alex. VII. Prop. 18.

Quoad forum conscientia, Reo correcto, ejusque contumaciâ cessante, cessant Censura. Idem Proposit. 44.

Probabiliter existimo, Iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem. Damnavit Innocentius XI. Prop. 2.

Quidni non nisi veniale sit Detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere. Idem Innoc. XI. Propos. 43.

De Regulis & notitia Iuris utriusque, & alijs ad forum Iudiciale pertinentibus, accedit infra hunc Operi Tractatus septimus in fine hujus Tomi secundi.

Z 5

TRAG.